

img1

LIETUVOS AUKŠČIAUSIASIS TEISMAS

NUTARTIS LIETUVOS RESPUBLIKOS VARDU

2023 m. gruodžio 29 d.
Vilnius

Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija, susidedanti iš teisėjų Danguolės Bublienės (kolegijos pirmininkė), Egidijos Tamošiūnienės (pranešėja) ir Jūratės Varanuskaitės, sekretoriaujant Vilmai Aidukaitei, dalyvaujant ieškovės Valstybinės saugomų teritorijų tarnybos prie Aplinkos ministerijos atstovei Žydrėi Stirbienei, atsakovams G. N., M. N., atsakovų atstovei advokatei Tatjanai Kočegarovai, atsakovo Aplinkos apsaugos departamento prie Aplinkos ministerijos atstovei Rasai Karčiauskaitei, atsakovės Nacionalinės žemės tarnybos prie Žemės ūkio ministerijos atstovei Daliai Maleckaitei, atsakovės Valstybinės teritorijų planavimo ir statybos inspekcijos prie Aplinkos ministerijos atstovei Jolantai Garmuvienei, atsakovės Vilniaus rajono savivaldybės administracijos atstovui advokatui Evaldui Klimui, atsakovei K. J., trečiojo asmens Lietuvos valstybės, atstovaujamos Lietuvos Respublikos Vyriausybės, atstovei Linai Mikuckienei, viešame teismo posėdyje kasacine žodinio proceso tvarka išnagrinėjo civilinę bylą pagal atsakovų M. N. ir G. N. kasacinį skundą dėl Panevėžio apygardos teismo, veikusio Vilniaus apygardos teismo vardu, 2022 m. rugsėjo 13 d. nutarties peržiūrėjimo civilinėje byloje pagal ieškovės Valstybinės saugomų teritorijų tarnybos prie Aplinkos ministerijos ieškinį atsakovams M. N., G. N., Vilniaus rajono savivaldybės administracijai, Aplinkos apsaugos departamentui prie Aplinkos ministerijos, Nacionalinei žemės tarnybai prie Žemės ūkio ministerijos, valstybės įmonei Registrų centrui, Valstybinei teritorijų planavimo ir statybos inspekcijai prie Aplinkos ministerijos, uždarajai akcinei bendrovei „Novaforma“ ir K. J. dėl statybos leidimo bei kitų administracinių aktų, susijusių su neteisėto statybą leidžiančio dokumento išdavimu, panaikinimo ir statybos padarinių pašalinimo; tretieji asmenys, nepareiškiantys savarankiškų reikalavimų, Lietuvos valstybė, atstovaujama Lietuvos Respublikos Vyriausybės, ir bankas „Luminor Bank AS“, Lietuvoje veikiantis per banko „Luminor Bank AS“ Lietuvos skyrių.

Teisėjų kolegija

nustatė:

I. Ginčo esmė

1. Kasacinėje byloje sprendžiama dėl materialiosios teisės normų, ribojančių statybas saugomose teritorijose, reglamentuojančių nuosavybės teisių apsaugą ir statybos pagal neteisėtai išduotą statybą leidžiantį dokumentą padarinių šalinimo priemones, aiškinimo ir taikymo.
2. Ieškovė prašė panaikinti atsakovės Vilniaus rajono savivaldybės administracijos 2011 m. spalio 27 d. išduotą statybos leidimą Nr. 538, Vilniaus rajono savivaldybės administracijos 2010 m. balandžio 8 d. išduotą projektavimo sąlygų sąvadą Nr. SA-269, Ūkininko sodybos vietai nustatyti komisijos 2006 m. lapkričio 3 d. ūkininko sodybos vietos parinkimo aktą Nr. 313, atsakovės Valstybinės teritorijų planavimo ir statybos inspekcijos prie Aplinkos ministerijos 2012 m. gegužės 28 d. pažymą apie statinio statybą be esminių nukrypimų nuo projekto Nr. PASS-00-120528-00325 ir 2012 m. spalio 16 d. pažymą apie statinio statybą be esminių nukrypimų nuo projekto Nr. PASS-00-121016-00801, įpareigoti atsakovus M. N. ir G. N. per 6 mėnesius nuo teismo sprendimo įsiteisėjimo dienos savo ir kitų kaltų asmenų – Vilniaus rajono savivaldybės administracijos, Aplinkos apsaugos departamento prie Aplinkos ministerijos, Nacionalinės žemės tarnybos prie Žemės ūkio ministerijos, VĮ Registrų centro, projektuotojų UAB „Novaforma“, K. J., Valstybinės teritorijų planavimo ir statybos inspekcijos prie Aplinkos ministerijos – lešomis pašalinti statybos, kuriai buvo išduotas leidimas Nr. 538 statyti naują statinį žemės sklype, esančiame (*duomenys neskelbtini*), padarinius, t. y. nugriauti statinį, sutvarkyti statybą vietę ir atkurti žemės sklypo reljefo pirminę padėtį.
3. Ieškovė nurodė, kad atsakovė Vilniaus rajono savivaldybės administracija 2011 m. spalio 27 d. išdavė statybos leidimą žemės sklype, esančiame (*duomenys neskelbtini*), kuris nuosavybės teise priklauso atsakovams M. N. ir G. N., (toliau – ir žemės sklypas) statyti ūkininko sodybą: gyvenamąjį (vieno buto) namą ir pagalbinio ūkio paskirties pastatą. Rengiant Medžiakalnio draustinio planavimo dokumentus 2014 metais ieškovė gavo skundą dėl galimai neteisėtai vykdomų statybų minėtame žemės sklype. Siekdama išsiaiškinti situaciją, ieškovė kreipėsi į atsakovę Valstybinę teritorijų planavimo ir statybos inspekciją prie Aplinkos ministerijos, ši 2014 m. gruodžio 12 d. raštu informavo ieškovę, kad Nekilnojamojo turto registre įregistruota pagrindinė žemės sklypo naudojimo paskirtis – žemės ūkio, sklypo plotas 0,5821 ha, o punkte „Specialiosios žemės ir miško naudojimo sąlygos“ įrašyta, kad geomorfologinio draustinio plotas – 0,2787 ha. Patikrinusi duomenis Saugomų teritorijų valstybės kadastrę ieškovė nustatė, jog, skirtingai nei nurodyta Nekilnojamojo turto registre, ne dalis, o visas atsakovams M. N. ir G. N. priklausantis žemės sklypas yra valstybiniame Medžiakalnio geomorfologiniame draustinyje. Jokiam teritorijų planavimo dokumente nebuvo ir nėra nurodytos naujų pastatų (taip pat ūkininko sodybų) statybos šiame žemės sklype. Patikrinus turimus archyvinis žemėlapius, nustatyta, kad tame sklype nei sodybos, nei pavienių pastatų taip pat nėra buvę. Atsižvelgiant į tai, kad nei teisės aktai, nei planavimo dokumentai aptariamoje vietoje statinių, tarp jų ir ūkininko sodybos, statybų nenustatė ir nenustato, sklype negalėjo ir negali būti statomi jokie pastatai, todėl nei pastatytas gyvenamasis namas (baigtumas 60 procentų), nei suplanuotas pagalbinio ūkio pastatas (kuris dar nėra pastatytas) toje vietoje negali stovėti.

II. Byloje priimtų teismų procesinių sprendimų esmė

4. Vilniaus regiono apylinkės teismas 2020 m. sausio 23 d. sprendimu ieškinį tenkino iš dalies: panaikino statybos leidimą ir projektavimo sąlygų sąvadą, ūkininko sodybos vietos parinkimo aktą, pažymą apie statinio statybą be esminių nukrypimų nuo projekto; įpareigojo atsakovus M. N. ir G. N. per 6 mėnesius nuo teismo sprendimo įsiteisėjimo atsakovų Vilniaus rajono savivaldybės administracijos lešomis (50 procentų),

Nacionalinės žemės tarnybos prie Žemės ūkio ministerijos lėšomis (30 procentų) bei Aplinkos apsaugos departamento prie Aplinkos ministerijos lėšomis (20 procentų) pašalinti žemės sklype atliktos statybos padarinius – nugriauti statinius ir sutvarkyti statybvietę, kitą ieškinio dalį atmetė.

5. Teismas nustatė šias faktines aplinkybes:

- 5.1. Lietuvos Aukščiausiosios Tarybos 1992 m. rugsėjo 24 d. nutarimu Nr. I-2913 „Dėl regioninių parkų ir draustinių įsteigimo“ (įsigaliojo nuo 1992 m. spalio 21 d.) siekiant išsaugoti Baltijos aukštumų lankui būdingo smulkiakalvių ruožo fragmentą Vilniaus rajone buvo įsteigtas Medžiakalnio geomorfologinis draustinis;
- 5.2. Lietuvos Respublikos Vyriausybė 1997 m. gruodžio 29 d. nutarimu „Dėl naujų draustinių įsteigimo ir draustinių sąrašų patvirtinimo“ patvirtino valstybinių draustinių sąrašą, į kurį buvo įtrauktas Medžiakalnio geomorfologinis draustinis (nurodomas plotas 768,53 ha, tikslas – smulkiakalvių ruožo fragmentas, būdingas Baltijos aukštumų lankui) ir pavesta Aplinkos apsaugos ministerijai nurodytų 2 punkte draustinių ribų planus pateikti atitinkamų apskričių viršinių administracijoms bei rajonų savivaldos institucijoms;
- 5.3. Vilniaus apskrities viršininko administracijos 2003 m. sausio 22 d. sprendimu buvo atkurtos nuosavybės teisės į 1,55 ha žemės ūkio paskirties žemės sklypą, esantį Medžiakalnio kaime, Zujūnų seniūnijoje, Vilniaus rajone; 2002 m. gruodžio 5 d. žemės sklypo plane nurodyta žemės sklype taikytos specialiosios žemės ir miškų naudojimo sąlygos „XXXVII Geomorfologinis draustinis“ visam žemės sklypo plotui;
- 5.4. Vilniaus apskrities viršininko administracijos 2006 m. rugsėjo 12 d. įsakymu dėl kadastro duomenų patikslinimo buvo nustatyta, jog žemės sklypas susideda iš dviejų sklypų, vienam iš minėtų sklypų žemės naudojimo apribojimas „XXXVII Geomorfologiniai draustiniai“ buvo nustatytas ne visam plotui, bet tik daliai žemės sklypo; į bylą nebuvo pateikti įrodymai, jog priimant šį įsakymą toje vietoje buvo pakeista Medžiakalnio geomorfologinio draustinio riba;
- 5.5. Vilniaus rajono savivaldybės Ūkininko sodybos vietai nustatyti komisija 2006 m. lapkričio 3 d. ūkininko sodybos vietos parinkimo aktu pritarė ūkininko sodybos vietai;
- 5.6. atsakovai M. N. ir G. N. 2009 m. lapkričio 17 d. nusipirko žemės sklypą, taip pat perėmė sodybos projekcinę dokumentaciją;
- 5.7. Vilniaus rajono savivaldybės administracijos Architektūros ir teritorijos planavimo skyrius 2010 m. balandžio 8 d. išdavė atsakovams G. N. ir M. N. Projektavimo sąlygų sąvadą;
- 5.8. Vilniaus rajono savivaldybės administracija 2011 m. spalio 27 d. išdavė leidimą statyti gyvenamosios paskirties (vieno buto) pastatą ir pagalbinio ūkio paskirties pastatą;
- 5.9. Valstybinė teritorijų planavimo ir statybos inspekcija prie Aplinkos ministerijos 2012 m. gegužės 28 d. ir 2012 m. spalio 16 d. pažymomis konstatavo, kad statiniai yra statomi be esminių nukrypimų nuo statinio projekto;
- 5.10. Nacionalinės žemės tarnybos vedėjas 2015 m. birželio 11 d. įsakymu patvirtino žemės sklypo kadastro duomenis, nustatytus remiantis UAB „Orkanas“ matininkės 2015 m. balandžio 15 d. parengta žemės sklypo kadastro duomenų byla; remiantis šiais duomenimis, žemės sklypui taikomos specialiosios naudojimo sąlygos „XXXVII Geomorfologiniai draustiniai“ plotas yra 0,5821 ha, t. y. visas žemės sklypo plotas.
6. Įvertinęs bylos duomenų visumą teismas padarė išvadą, kad ginčijamų aktų priėmimo ir statybos vykdymo metu visas atsakovams M. N. ir G. N. priklausantis žemės sklypas pateko į Medžiakalnio geomorfologinio draustinio teritoriją.
7. Teismo vertinimu, aplinkybė, kad Vilniaus apskrities viršininko administracijos 2006 m. rugsėjo 12 d. įsakymu tikslinant kadastrinius matavimus buvo neteisingai nurodytas žemės sklypo, kuriam taikoma specialioji naudojimo sąlyga, plotas ir dėl to Nekilnojamojo turto registre nebuvo žymos dėl minėtos sąlygos taikymo visam žemės sklypui, nereikšmia, jog tokia sąlyga nebuvo taikoma visam žemės sklypui. Teismas atmetė atsakovo argumentus, kad Nekilnojamojo turto registre tik daliai žemės sklypo įregistruota specialioji sąlyga suteikė pagrindą daryti išvadą, jog statyba likusioje žemės sklypo dalyje buvo galima.
8. Teismas pažymėjo, kad pagal Lietuvos Respublikos saugomų teritorijų įstatymo 9 straipsnio 2 dalį, galiojusią nuo 2001 m. gruodžio 28 d., statyba saugomoje teritorijoje buvo draudžiama, išskyrus dvi išimtis: 1) kai statoma (numatoma statyti) esamos ar buvusios sodybos teritorijoje; 2) kai statoma (numatoma statyti) draustinių tvarkymo planuose ar projektuose ir bendrojo planavimo dokumentuose nustatytoje vietoje. Teismo vertinimu, atsakovai į bylą nepateikė įrodymų, kad žemės sklype ginčijamų aktų išdavimo metu būtų buvusi sodyba ir buvo ketinama statyti esamos ar buvusios sodybos teritorijoje. Taip pat atsakovai nepateikė įrodymų, kad statybos darbai ginčijamų aktų priėmimo metu žemės sklype buvo galimi pagal draustinio tvarkymo planą ar projektą ir bendrojo planavimo dokumentus.
9. Teismas atmetė atsakovo M. N. ir G. N. argumentus, kad ūkininko sodybos vietai nustatyti parinkimo aktas ir jo pagrindu parengta schema laikytini teritorijų planavimo dokumentais, o schemas parengimas sukėlė teises pasekmes – suteikė teisę nustatytoje vietoje vykdyti statybą privačios žemės ūkio paskirties žemės sklype nerengiant detaliojo plano ir nekeičiant tikslinės žemės naudojimo paskirties. Teismas sutiko, kad ūkininko sodybos vietai nustatyti parinkimo aktas galėjo būti priimamas nesant detaliojo plano, tačiau nurodė, kad atsakovai nepateikė įrodymų, jog pagal bendrąjį Vilniaus rajono planą ar Medžiakalnio draustinio tvarkymo planą buvo galima statyba žemės sklype. Teismas pažymėjo, kad iš prie ginčijamo ūkininko sodybos vietai nustatyti parinkimo akto pridėtos atsakovės UAB „Novaforma“ schemas matyti, jog pagal ją ne visas žemės sklypas, bet jo dalis pateko į geomorfologinio draustinio teritoriją. Tačiau teismas nurodė, kad priimant sprendimą dėl ūkininko sodybos vietos parinkimo buvo remtasi teisės aktų neatitinkančia schema, nes joje buvo neteisingai pažymėta draustinio riba.
10. Be kita ko, teismas atmetė atsakovo M. N. ir G. N. argumentus, kad įpareigojimas nugriauti statinį neatitiktų proporcingumo principo. Teismo vertinimu, nagrinėjamu atveju statyba prieštaravo imperatyviems teisės aktų reikalavimams, todėl kraštutinių neteisėtai statybos padarinių taikymas atitinka proporcingumo, teisingumo principą, nes teisės normos imperatyvumas savaime negali būti traktuojamas kaip ją taikyti turinčio teismo galimybės vykdyti teisingumą suvaržymas. Teismas nurodė, kad atsakovams priklausančiame žemės sklype statybos nėra galimos ir pagal šiuo metu galiojantį teisinį reglamentavimą, todėl nenustačius pareigos nugriauti statinį šis negalės būti įteisintas.
11. Taip pat teismas atmetė atsakovo argumentus dėl teisingumo, teisėtų lūkesčių principų pažeidimo patenkinus ieškovės reikalavimą, nurodydamas, kad ginčijamų administracinių aktų išdavimo metu galiojęs teisinis reglamentavimas nesuteikė atsakovams teisės vykdyti naujas statybas žemės sklype, todėl jie negalėjo turėti teisėtų lūkesčių įgyvendinti statytojo teises.
12. Dėl įpareigojimo atkurti žemės sklypo reljefo pirminę padėtį teismas pažymėjo, kad 2019 m. lapkričio 25 d. vykusiame teismo posėdyje ieškovės atstovė pripažino, jog klotų atkurti geologine prasme nėra galima, tačiau nurodė, kad pašalinus statinius turi būti suformuota netikra kalva. Vis dėlto teismas netenkino šio reikalavimo konstatuodamas, kad ieškovė nėra subjektas, turintis teisę spręsti dėl atkūrimo priemonių taikymo. Remdamasis Lietuvos Respublikos aplinkos apsaugos įstatymo 32 straipsnio 2 dalimi ir Lietuvos Respublikos aplinkos ministro 2006 m. gegužės 16 d. įsakymu Nr. D1-228 patvirtintu Aplinkos atkūrimo priemonių parinkimo bei išankstinio pritarimo gavimo tvarkos aprašu (27–36¹ punktais), teismas padarė išvadą, kad dėl aplinkos atkūrimo priemonių taikymo pavesta spręsti Regiono aplinkos apsaugos departamentui.
13. Pasisakydamas dėl atsakingų už neteisėtą statybą asmenų ir jų atsakomybės laipsnio teismas nurodė, kad byloje nėra duomenų, jog atsakovai

M. N. ar G. N. būtų kokių nors būdu nulėmę neteisėtų administracinių aktų priėmimą, aiškiai žinoje apie šiuo prieštaravimą imperatyvioms istatymo nuostatomis. Teismo vertinimu, aplinkybė, kad atsakovas M. N. turi statybos inžinieriaus kvalifikaciją, taip pat aplinkybė, jog saugomų teritorijų kadastro duomenys yra vieši, nėra pakankamos, kad atsakovai M. N. ir G. N. būtų laikomi kaltais ir jų lėšomis būtų privaloma šalinti statybos padarinius.

14. Taip pat teismas sutiko su atsakovių VĮ Registrų centro ir Valstybinės teritorijų planavimo ir statybos inspekcijos prie Aplinkos ministerijos argumentais dėl jų kaltės nagrinėjamoje situacijoje nebuvimo. Teismas nurodė, kad registro tvarkytojas neturi teisinio pagrindo abejoti aktu, kurių pagrindu jis įregistruoja daiktines teises, pagrįstumu. Byloje nėra duomenų, kad statybos procese sukurtas daiktas registracija neatitiko dokumento, kurio pagrindu ji buvo atlikta. Taip pat nurodė, kad atsakovės Valstybinės teritorijų planavimo ir statybos inspekcijos prie Aplinkos ministerijos pažymos buvo išvestiniai administraciniai aktai, kurių išdavimą lėmė neteisėtu pripažinto statybos leidimo išdavimas ir jo pagrindu vykdyti statybos darbai. Pažymėjo, kad atsakovė Valstybinė teritorijų planavimo ir statybos inspekcija prie Aplinkos ministerijos nedalyvavo išduodant administracinius aktus, suteikčius teisę atsakovams M. N. ir G. N. vykdyti statybos darbus bei nulėmusius neteisėtos statybos pasekmes, kurios turi būti šalinamos nugriauant pastatus.
15. Teismas nurodė, kad būtent ūkininko sodybos vietos parinkimo aktas sudarė galimybę inicijuoti atitinkamus ūkinius procesus ir turto sukūrimą. Teismas nustatė, kad ūkininko sodybos vietos parinkimo aktą pritardami ūkininko sodybos vietai pagal atsakovės UAB „Novaforma“ neteisėtą schemą pasirašė Vilniaus rajono savivaldybės administracijos, Vilniaus apskrities viršininko administracijos Vilniaus rajono žemėtvarkos skyriaus bei Vilniaus regiono aplinkos apsaugos departamento atstovai. Teismo vertinimu, minėtų institucijų darbuotojai, pagal savo kompetenciją įpareigoti veikti tokiu būdu, kad jų priimami sprendimai atitiktų teisės aktų reikalavimus, šios pareigos tinkamai neatliko. Kadangi būtent atsakovės Vilniaus rajono savivaldybės administracija bei institucijos, kurių įgaliojimus perėmė Nacionalinė žemės tarnyba prie Žemės ūkio ministerijos ir Aplinkos apsaugos departamentas prie Aplinkos ministerijos, pažeidė įstatymų reikalavimus neteisėtai priimdami administracinius aktus, lėmusius neteisėtą statybą, todėl jos Statybos įstatymo 33 straipsnio prasme laikytinos kaltais asmenimis, kurių lėšomis turi būti nugriauti neteisėtai pastatyti statiniai.
16. Atsižvelgdamas į tai, kad atsakovės Vilniaus rajono savivaldybės administracijos veiksmai tiesiogiai, o kitų atsakovių veiksmai netiesiogiai lėmė neteisėtos statybos pasekmes, ir į tai, kad atsakovės Nacionalinės žemės tarnybos prie Žemės ūkio ministerijos neteisėti veiksmai pasireiškė Vilniaus apskrities viršininko administracijai priimant 2006 m. rugsėjo 12 d. įsakymą, kadangi apskrities viršininko administracijų teisės ir pareigos perėmė ši atsakovė, o Vilniaus regiono aplinkos apsaugos departamento, kurio teisės ir pareigos perėmė Aplinkos apsaugos departamentas prie Aplinkos ministerijos, darbuotojų neteisėti veiksmai pasireiškė pritariant sodybos parinkimo vietai pagal atsakovės UAB „Novaforma“ schemą, teismas padarė išvadą, kad Vilniaus rajono savivaldybės administracija privalo apmokėti 50 procentų neteisėtos statybos padarinių šalinimo išlaidų. Nacionalinė žemės tarnyba prie Žemės ūkio ministerijos – 30 procentų, o Aplinkos apsaugos departamentas prie Aplinkos ministerijos – 20 procentų.
17. Teismo vertinimu, atsakovų argumentai dėl ieškovės atsakomybės šioje byloje yra bendro pobūdžio, deklaratyvūs, todėl nesudaro pagrindo laikyti ieškovę kalta dėl kilusių neteisėtų statybų padarinių. Teismas konstatavo, kad žemės sklype taikytinų specialiųjų sąlygų plotas buvo nurodytas neteisingai ne dėl to, kad ieškovė neužtikrino registrų sąveikos, bet dėl neteisėtų Vilniaus apskrities viršininko administracijos darbuotojų veiksmų tikrinant kadastrinių matavimų atitiktį teisės aktų reikalavimams.
18. Panevėžio apygardos teismas 2020 m. lapkričio 10 d. nutartimi Vilniaus regiono apylinkės teismo 2020 m. sausio 23 d. sprendimą paliko nepakeistą.
19. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas 2021 m. rugpjūčio 26 d. nutartimi panaikino Panevėžio apygardos teismo 2020 m. lapkričio 10 d. nutarties dalis, kuriomis paliktos nepakeistos Vilniaus regiono apylinkės teismo 2020 m. sausio 23 d. sprendimo dalys dėl per 6 mėnesius nuo teismo sprendimo įsiteisėjimo pašalinti žemės sklype atliktos statybos padarinius – nugriauti statinius ir sutvarkyti statybą vietą – ir bylinėjimosi išlaidų paskirstymo, ir perdavė šią bylos dalį iš naujo nagrinėti Panevėžio apygardos teismui.
20. Kasacinis teismas atsižvelgė į tai, kad Lietuvos Respublikos aplinkos ministras 2018 m. vasario 27 d. įsakymu nusprendė pritarti atsakovų M. N. ir G. N. pasiūlymui dėl draustinio ribų koregavimo, pavedė Valstybinei saugomų teritorijų tarnybai pradėti koregavimo procedūras, nurodė, jog Medžiakalnio draustinio ribose esančiame žemės sklype fluvioglacialinės kilmės unikalios ir tipiškos reljefo formoms (saugomoms vertybėms) padarytas nepataisomas mechaninis poveikis, todėl tolesnis konservacinių apsaugos prioritetų režimo taikymas neatitinka draustinio steigimo tikslų. Lietuvos Respublikos aplinkos ministro 2018 m. gegužės 31 d. įsakymu Nr. D1-430 nutarta biudžeto lėšomis atlikti Medžiakalnio geomorfologinio draustinio ribų plano, patvirtinto Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2014 m. spalio 22 d. nutarimu Nr. 1146, ir Medžiakalnio geomorfologinio draustinio tvarkymo plano, patvirtinto Lietuvos Respublikos aplinkos ministro 2014 m. gruodžio 18 d. įsakymu Nr. D1-1043, koregavimo procedūras.
21. Kasacinis teismas taip pat atkreipė dėmesį į tai, kad Lietuvos Respublikos aplinkos ministerija 2019 m. rugpjūčio 27 d. sprendimu, atsižvelgdama į Lietuvos Respublikos teisingumo ministerijos siūlymą, sustabdė draustinio ribų pakeitimo procedūras dėl to, kad patvirtintus projektą nebūtų paneigiamas galimas statybos leidimo saugomoje teritorijoje neteisėtumas, tokiu būdu išvengiant pagal galimai neteisėtai išduotą statybos leidimą įvykdytos statybos padarinių ir žalos atlyginimo. Projekto derinimo procedūros atidėtos, iki teisme bus priimtas įsiteisėjęs teismo sprendimas dėl statybą leidžiančio dokumento teisėtumo.
22. Teisėjų kolegija konstatavo, kad teismai, spręsdami klausimą dėl statybos pagal neteisėtai išduotą statybą leidžiantį dokumentą padarinių šalinimo, nepagrįstai pirmiau nurodytas byloje nustatytas aplinkybės dėl galimo draustinio ribų pakeitimo pripažino teisiskai nereikšmingomis. Teisėjų kolegijos vertinimu, nagrinėjamu atveju, esant situacijai, kokia susidarė nagrinėjamoje byloje, kai draustinio ribų pakeitimo procedūros yra sustabdytos, iki įsiteisės teismų sprendimai dėl statybą leidžiančio dokumentų ir kitų su tuo susijusių administracinių aktų panaikinimo, egzistavo procesinės prielaidos priimti Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso (toliau – ir CPK) 261 straipsnyje įtvirtintą dalinį sprendimą dėl statybą leidžiančio dokumento ir kitų su juo susijusių administracinių aktų panaikinimo.
23. Teisėjų kolegijos vertinimu, nagrinėjamu atveju apeliacinės instancijos teismas, vertindamas pirmosios instancijos teismo sprendimo dalies dėl neteisėtos statybos padarinių šalinimo pagrįstumą, netinkamai įvertino šiam klausimui tinkamai išnagrinėti reikšmingas faktines bylos aplinkybes, nesiaiskino byloje trečiuoju asmeniu dalyvaujančios Lietuvos Respublikos Vyriausybės, kuri turi teisę priimti sprendimą dėl Medžiakalnio draustinio ribų pakeitimo, pozicijos dėl draustinio ribų pakeitimo. Tai lėmė, kad byloje liko nepašalintų abejonių dėl galimybės kitomis, mažiau atsakovų M. N. ir G. N. teisės varžančiomis, priemonėmis pašalinti neteisėtos statybos padarinius. Dėl to kasacinis teismas nusprendė, kad klausimas dėl neteisėtos statybos padarinių šalinimo buvo išspręstas netinkamai, nevisapusiškai įvertinus byloje susiklosčiusias aplinkybes.
24. Panevėžio apygardos teismas, iš naujo išnagrinėjęs bylą pagal atsakovų M. N. ir G. N., Vilniaus rajono savivaldybės administracijos, Aplinkos apsaugos departamento prie Aplinkos ministerijos, Nacionalinės žemės tarnybos prie Žemės ūkio ministerijos apeliacinius skundus, 2022 m. rugsėjo 13 d. nutartimi Vilniaus regiono apylinkės teismo 2020 m. sausio 23 d. sprendimo dalis, kuriomis atsakovai M. N. ir G. N. įpareigoti kitų atsakovių lėšomis pašalinti ginčo žemės atliktos statybos padarinius – nugriauti statinius ir sutvarkyti statybą vietą, taip pat paskirstytos bylinėjimosi išlaidos, paliko nepakeistas.
25. Bylą nagrinėjant apeliacinės instancijos teisme iš naujo, buvo nustatyta, kad po įsiteisėjusio teismo sprendimo dėl statybą leidžiančio dokumento teisėtumo Aplinkos ministerija teikė Vyriausybei derinti projektą, kuriuo būtų pakeičiamas Medžiakalnio valstybinio geomorfologinio draustinio ribų planas ir jis būtų išdėstomas nauja redakcija, tačiau Vyriausybės kanceliarijos ekonomikos politikos grupės, Ministrės pirmininkės patarėjo pažymoje NV-1082, registruotoje 2022 m. balandžio 25 d., pateikta dalykinio vertinimo išvada (pažymos 7

punktas), kuria pasiūlyta nutarimo projektą grąžinti rengėjams tobulinti, įvertinant, ar esamoje situacijoje poveikis yra mažareikšmis, kartu paliekant tai įvertinti ir teismui; jei teismas nelaikytų, kad pažeidimai ir (ar) poveikis yra mažareikšmiai, įvertinti galimybę teikti alternatyvų sprendimą Vyriausybei. Apeliacinės instancijos teismas padarė išvadą, kad Vyriausybė ateityje galimai svarstyti klausimą dėl draustinio ribų keitimo, bet tik po to, kai teismas įvertins pažeidimų (poveikio) mažareikšmiškumą. Teismas nurodė, kad klausimas dėl draustinio ribų keitimo, vertinimo nėra šios bylos nagrinėjimo dalykas.

26. Kadangi draustinio ribos nėra pakeistos, o tokio pobūdžio statyba draustinio teritorijoje pagal imperatyvias teisės normas negalima, teisėjų kolegijos vertinimu, tai, kad Aplinkos ministerijos komisijoje buvo pritarta draustinio ribos pakeitimams, nėra teisiškai reikšminga. Kolegija atkreipė dėmesį į tai, kad minėtos komisijos buvo konstatuota, jog būtent ginčo žemės sklype neteisėtoms statybomis (ne dėl kažkokių kitų priežasčių) padarytas nepataisomas mechaninis poveikis lėmė, kad sklype esančioje draustinio dalyje nėra išlikusių geomorfologinių vertybių ir sklypas nebeatitinka draustinians steigti taikomų kriterijų. Teisėjų kolegija nurodė, kad tuo pagrindu gali kilti ir žalos gamtai atlyginimo klausimai. Teisėjų kolegijos vertinimu, tai, kad neteisėta statyba iš esmės jau yra pakenkta saugomiems kompleksams bei objektams (vertybėms), negali būti pakankama priežastimi spręsti, kad tolimesnė draustinio dalies apsauga yra betikslė, ir ignoruoti imperatyvaus įstatymų reglamentavimo dėl veiklos ribojimų draustiniuose.
27. Nors trečiasis asmuo Lietuvos Respublika (Vyriausybė), atstovaujama Lietuvos Respublikos aplinkos ministerijos, rašytiniuose paaiškinimuose nurodė, jog pagal pateiktas išvadas galimai yra pagrindas sklype susidariusią situaciją vertinti kaip neturinčią tolesnio poveikio draustinyje esančių geomorfologinių vertybių išsaugojimo perspektyvoms, tačiau būtent trečiasis asmuo šiuo metu nenustatė pakankamo faktinio ir teisinio pagrindo draustinio ribas pakeisti, kas būtų galėję sudaryti sąlygas išsaugoti ginčo statinį.
28. Kadangi ginčijamų aktų priėmimo, statybos vykdymo metu visas atsakovams priklausantis žemės sklypas pateko į Medžiakalnio geomorfologinio draustinio teritoriją, tai sprendžiant dėl statybų jame galimumo turėjo būti įvertintos Saugomų teritorijų įstatymo nuostatos, reglamentuojančios statybos galimumą tokioje teritorijoje. Apeliacinės instancijos teismas pripažino, kad pirmosios instancijos teismas padarė pagrįstą išvadą, jog atsakovams priklausančiame žemės sklype statybos nėra galimos ir pagal šiuo metu galiojančią teisinį reglamentavimą, Saugomų teritorijų įstatymas neįtvirtina prielaidų statyti naujus statinius žemės sklype, todėl statybos leidimas naujo statinio statybai negalėtų būti išduotas. Byloje nenustatyta, kad ir šiuo metu būtų galimas statybos įteisinimas, taip pat klausimą dėl draustinio ribų pakeitimo atsisakoma spręsti, kol nebus išnagrinėta ši byla. Statyba bylos nagrinėjimo metu akivaizdžiai prieštarauja imperatyviems saugomų teritorijų apsaugos teisės aktų reikalavimams.
29. Teisėjų kolegija nurodė, kad sprendama dėl taikomos neteisėtos statybos padarinių šalinimo priemonės proporcingumo atsižvelgė į aktualius Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo išaiškinimus.
30. Konstatavusi, kad statinio (jo dalies) statyba nėra galima pagal Medžiakalnio geomorfologinio draustinio tvarkymo plane įtvirtintą teisinį reguliavimą, kolegija nurodė, jog pagal Statybos įstatymo 33 straipsnio 2 dalies nuostatas privalo priimti sprendimą įpareigoti tokį statinį nugriauti arba išardyti perstatytas ar pertvarkytas statinio dalis ar atstatyti (atkurti) statinį. Kadangi ginčijamų administracinių aktų išdavimo metu galiojęs teisinis reglamentavimas nesuteikė atsakovams teisės vykdyti naujas statybas žemės sklype, todėl jie negalėjo turėti teisėtų lūkesčių įgyvendinti statytojo teises. Dėl to teisėjų kolegija pripažino, kad pirmosios instancijos teismas pagrįstai taikė kraštinę neteisėtos statybos padarinių šalinimo priemonę.
31. Teisėjų kolegijos vertinimu, pirmosios instancijos teismas teisingai nustatė atsakovių (institucijų) atsakomybę ir jos laipsnį.

III. Kasacinio skundo ir atsiliepimų į jį teisiniai argumentai

32. Atsakovai M. N. ir G. N. kasaciniu skundu prašo panaikinti Panevėžio apygardos teismo 2022 m. rugsėjo 13 d. nutartį ir Vilniaus regiono apylinkės teismo 2020 m. sausio 23 d. sprendimo dalis, kuriais jie įpareigoti kitų atsakovių lėšomis pašalinti ginčo žemės atliktos statybos padarinius – nugriauti statinius ir sutvarkyti statybvietę, taip pat paskirstytos bylinėjimosi išlaidos; priimti naują sprendimą – ieškinį atmesti arba leisti atsakovams G. ir M. N. per trejus metus nuo teismo sprendimo įsiteisėjimo dienos gauti statybą leidžiančius dokumentus. Kasacinis skundas yra grindžiamas šiais argumentais:
- 32.1. Bylą nagrinėję teismai pažeidė proporcingumo ir protingumo principus priimdami skundžiamus sprendimus, kuriais nebeegzistuojantis viešasis interesas ginamas, pažeidžiant atsakovų nuosavybės teises, nesant galimybės atkurti draustinio saugomas vertybes ir dėl to pradėjus draustinio ribų koregavimo procedūras. Apeliacinės instancijos teismas, priimdamas ginčijamą nutartį, nepagrįstai susiaurino nagrinėtinus bylos aspektus, todėl neatskleidė bylos esmės ir nukrypo nuo šioje civilinėje byloje priimtose Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutarties ir aktualios teismo praktikos, pažeisdamas asmenų teisę į teisingą teismą. Teismai, priimdami skundžiamus sprendimus, netinkamai taikė ir aiškino teisės normas, reglamentuojančias Vyriausybės įgaloto viešojo juridinio asmens pareigas, nelegalias statybas ir jų padarinių šalinimą, taip pažeisdami kertinius teisingumo, proporcingumo ir protingumo principus.
- 32.2. Saugomų teritorijų įstatymas nustato, kad saugomos teritorijos steigiamos siekiant išsaugoti gamtos ir kultūros paveldo teritorinius kompleksus ir objektus (vertybes), propaguoti gamtos ir kultūros paveldo teritorinius kompleksus ir objektus (vertybes) (įstatymo 3 straipsnis). Draustiniai steigiami, siekiant išsaugoti gamtos ir kultūros paveldo teritorinius kompleksus (vertybes), vietas (įstatymo 8 straipsnio 1 dalies 1 punktas). Vertinant šias Saugomų teritorijų įstatymo nuostatas šios konkrečios bylos aspektu, remiantis kvalifikuotų specialistų išvada (saugomų teritorijų steigimo, jų ribų keitimo nagrinėjimo komisijos rekomendacijos), galima kategoriškai teigti, jog Saugomų teritorijų įstatymo tikslai fiziškai nebepasiekiami – ginčo sklype saugomi objektai sunaikinti negrįžtamai ir tai įvyko ne dėl atsakovų M. N. ir G. N. kaltės. Teismai, savo sprendimais įtvirtindami pastato griovimo būtinumą, neatkuriant buvusio teritorijos reljefo ir buvusių vertybių, iš esmės pasisakė, kad šiuo atveju teismine tvarka nėra ginamas joks viešasis interesas, susijęs su vertybių išsaugojimu, todėl konstatuotina, kad priimtas formalus sprendimas. Teismai netyrė statybos padarinių aplinkai ir visuomenės interesams masto, statybos padarinių šalinimo pasekmių. Apeliacinės instancijos teismas, nutartyje nurodydamas, kad klausimas dėl draustinio ribų keitimo vertinimo nėra šios bylos nagrinėjimo dalykas, formaliai tyrė pažeidimus, susijusius su statybą leidžiančių dokumentų išdavimu, bet ne savavališkų statybų šalinimo galimybes viešojo intereso gynimo aspektu. Dėl viešųjų registrų sąveikos neužtikrinimo buvo išduotas teismo vėliau panaikintas statybą leidžiantis dokumentas ir, esant kvalifikuotų specialistų išvadai dėl geomorfologinio draustinio ribų tikslinimo tikslingumo dėl sunaikintos vertybės (tai neturės įtakos draustinio vertei), teismai, priimdami ginčijamus sprendimus, šio klausimo net nevertino. Faktiškai teismas priėmė sprendimą sunaikinti gyvenamąjį namą (vienintelį šeimos, kurioje auga du nepilnamečiai vaikai, būstą) be galimybės atkurti saugomą vertybę. Nagrinėjamu atveju nėra išlaikoma visuomenės ir asmenų interesų pusiausvyra, nes asmenys netenka savo nuosavybės, tačiau visuomenės interesas nėra apsaugomas. Teismai, nevertindami draustinio ribos pakeitimo perspektyvų bei vertybės atkūrimo negalimumo, išvis nepasisakė dėl teismų sprendimų siektino tikslo. Šiuo atveju, sprendžiant proporcingumo klausimą, būtina atsižvelgti į tai, kad, kaip minėta, viešojo intereso – draustinio saugomos vertybės – nebeliko, tai iš esmės konstatavo ir patys teismai, nebekeldami klausimo dėl saugoto reljefo atkūrimo būtinumo (saugotų specifinių klodų fiziškai atkurti nebegalima).
- 32.3. Kasacinio teismo praktikoje nurodoma, kad teismas, nagrinėdamas bylą dėl savavališkos statybos padarinių šalinimo, pirmiausia turėtų išsiaiškinti, ar tokių statinių statyba atitinkamoje teritorijoje iš viso galima, o jei galima – atsižvelgdamas į savavališką statybą sukeltų padarinių aplinkai ir visuomenės interesams mastą, savavališkos statybos padarinių šalinimo padarinius ir galimybes atkurti iki savavališkos statybos buvusią padėtį, spręsti dėl savavališkos statybos padarinių šalinimo būdo (Statybos įstatymo 28 straipsnio 8 dalis), t. y. ar

įpareigoti statytoją nugriauti statinį ar, jo nenugriauyant, leisti statybą įteisinti. Saugomų teritorijų įstatymo 9 straipsnyje nurodyta, kad gamtiniuose ir kompleksiniuose draustiniuose statyba vis dėlto yra galima, jei statyba susijusi su draustinio steigimo tikslais, jei pastatai statomi esamose ir buvusiose sodybose, vietose, nustatytose draustinių tvarkymo planuose ir (ar) bendruosiuose planuose. Nagrinėjami atveju nebeliko galimybių išsaugoti charakteringas ledynų periodu susiformavusias kalvas, t. y. nebeliko saugomos vertybės, ir palikti tokią nedidelę teritoriją draustinio ribose bei taikyti jai saugomos teritorijos režimą yra tiesiog neracionalu. Atsižvelgiant į byloje nustatytas aplinkybes (atsakovų kaltės laipsnį, ieškovės atsakomybės ribas, faktinę geomorfologinio draustinio teritorijos užstatymo būklę), reikalavimas atsakovams (žemės sklypo savininkams) pašalinti statybą leidžiančio dokumento vykdymo padarinius, nurodytus Nekilnojamojo turto registro centrinio duomenų banko išraše, ir sutvarkyti statybvietę laikytinas neproporcingu Europos Žmogaus Teisių Teismo (toliau – ir EŽTT), Konstitucinio Teismo jurisprudencijos bei kasacinio teismo praktikos prasme. Papildomai pažymėtina, kad atsakovų M. ir G. N. kaltės teismai nenustatė, o tai yra svarbus motyvas EŽTT aspektu. Apeliacinės instancijos teismas, nagrinėdamas bylą iš naujo, visiškai nesivadovavo šiomis nuostatomis. Teismas neteisėtus statybos padarinių šalinimo institutą taikė ne atsižvelgdamas į proporcingumo aspektą, o vadovaudamasis griežtos atsakomybės nuostatomis. Neginčijama, kad žala gamtai ir valstybės saugomiems gėrimams (vertybėms) šiuo atveju yra padaryta ir ją, be abejonės, turi atlyginti ją padarę asmenys (kurie nėra kasatoriai). Tačiau šioje byloje svarbu buvo nustatyti, ar tik nugriovus statinį, t. y. taikant šį griežčiausią neteisėtus statybos padarinių šalinimo institutą, ta žala gali būti atlyginta ir gali būti atkurta pirminė, iki pažeidimo buvusi padėtis. Pažymėtina ir tai, kad padaryta žala gamtai yra įvertinta 12 000 Eur.

32.4. Ginčo pastatas yra pastatytas iš atsakovų M. N. ir G. N. nuosavų ir skolintų lėšų, jis yra įkeistas trečiajam asmeniui – bankui, užtikrinant prievolių pagal kredito sutartį tinkamą vykdymą. Esant tokioms aplinkybėms, valstybės institucijos nugriovus pastatą dėl savo neteisėtų veiksmų turėtų pareigą atlyginti žalą pastato savininkams ir trečiajam asmeniui „Luminor Bank AS“, todėl labiau viešąjį interesą atitiktų galimybė įteisinti ginčo pastato statybą, negu įpareigoti jį nugriauti. Esminė klūtis – teismų nurodyta aplinkybė, kad statyba draustinio teritorijoje imperatyviai yra draudžiama. Byloje susidarė padėtis, kai kasacinį skundą pateikusiems atsakovams ne dėl jų kaltės neteisėtai pastatius pastatą šis negali būti įteisintas dėl to, kad jis yra draustinio teritorijoje, o draustinio teritorijos dalis, kurioje nebeliko saugotų objektų, negali būti, remiantis specialistų siūlymu, išbraukta iš draustinio ribų, nes joje yra be statybos leidimo pastatytas pastatas. Kasacinio teismo praktikoje yra konstatuota, kad neleistina tokia situacija, jog atskirų teisių įgyvendinimas tarpusavyje būtų taip susijęs, kad neįgyvendinus vienos teisės būtų negalimas kitos teisės įgyvendinimas, o tos antrosios teisės nebūtų galima įgyvendinti, kol neįgyvendinta pirmoji. Negali būti tokio teisinio reguliavimo, pagal kurį atskirų teisių įgyvendinimas būtų susijęs taip, jog neįgyvendinus vienos teisės negalimas kitos teisės įgyvendinimas, ir atvirkščiai (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartys civilinėse bylose Nr. 3K-3-148/2013; Nr. 3K-3-72/2015). Nagrinėjami atveju sprendimas leisti įteisinti pastatą per protingą terminą atitiktų EŽTT ir kasacinio teismo praktiką.

32.5. Apeliacinės instancijos teismas, šalindamas iš bylos nagrinėjimo draustinio ribų pakeitimo perspektyvą, iš esmės nukrypo nuo kasacinio teismo nutarties, priimtos šioje civilinėje byloje. Įvertinus draustinio ribų pakeitimo perspektyvą, teismui suteikus galimybę statinį įteisinti, atsiirastų teisiškai įgyvendinama galimybė valstybės institucijoms patikslinti draustinio ribą. Tokiu būdu atsakovai turėtų teisę teisės aktų nustatyta tvarka parengti projektinę dokumentaciją ir gauti naują statybą leidžiantį dokumentą. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas, grąžindamas bylą nagrinėti iš naujo, taip pat akcentavo teismo pareigą šioje byloje būti aktyviam ir rinkti įrodymus, o ypač tuo klausimu, dėl kurio byla buvo grąžinta nagrinėti iš naujo, t. y. išsiaiškinti Vyriausybės poziciją dėl Medžiakalnio geomorfologinio draustinio ribų keitimo galimumo. Apeliacinės instancijos teismas, nagrinėdamas bylą, nevykdė šios pareigos, o apsiribojo tik šalių pateiktų dokumentų vertinimu ir padarė neteisingas išvadas. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas, grąžindamas bylą nagrinėti iš naujo, nurodė išsiaiškinti Vyriausybės poziciją dėl Medžiakalnio draustinio ribų keitimo, tačiau jokia būdu nesiejo to su aplinkybe, kad tos ribos būtų pakeistos iki teismui priimančiam sprendimą dėl neteisėtus statybos padarinių šalinimo. Apeliacinės instancijos teismas šią nuostatą suprato labai siaurai, t. y. jei iki bylos nagrinėjimo pabaigos nebus priimtas sprendimas dėl draustinio ribų pakeitimo, bus taikomas griežčiausias neteisėtus statybos padarinių šalinimo institutas – statinio griovimas.

32.6. Teismas, siekdamas ne tik proceso operatyvumo tikslo (tai šiuo atveju daugiau kaip 7 metus vykstant teisminei ginčui nėra pats didžiausias siektinas gėris), teisingumo tikslu galėjo pasinaudoti kita CPK 164 straipsnio 1 dalies 4 punkte jam suteikta procesine priemonė ir bylos nagrinėjimą sustabdyti, iki bus priimtas Vyriausybės sprendimas dėl Medžiakalnio draustinio ribų (ne)pakeitimo, ir tik po to, atsižvelgdamas į priimtą sprendimą, atitinkamai išspręsti šią bylą. Atsakovai 2022 m. gegužės 4 d. pateikė apeliacinės instancijos teismui prašymą stabdyti bylą, tačiau teismas dėl šio prašymo jokio procesinio sprendimo nepriėmė. Kadangi tiksliai Vyriausybės sprendimo priėmimo data šiuo klausimu nebuvo žinoma, vadinasi, egzistavo ne bylos atidėjimo, o jos sustabdymo pagrindas, nes nuo aplinkybės, koks bus Vyriausybės sprendimas dėl Medžiakalnio draustinio ribų pakeitimo, iš esmės priklausė ir šios bylos baigtis. Tačiau teismas vėliau savo poziciją pakeitė ir išnagrinėjo bylą nesulaukęs, kol Vyriausybė priims sprendimą šiuo klausimu. Šis proceso teisės normų pažeidimas lėmė neteisėtus teismo nutarties priėmimą.

32.7. Ginčo namas yra vienintelis atsakovų šeimos (ir jų mažamečių vaikų) turtas, kuris yra sukurtas, panaudojant skolintas lėšas. Trečiasis asmuo „Luminor Bank AS“ jau pateikė reikalavimą grąžinti kredito, suteikto ginčo namo statybai, lėšas. Akivaizdu, kad atsakovai ir jų mažamečiai vaikai dėl teismų sprendimų patiria ir ateityje patirs nepamatuojamai didelę našta. Neabejotina, kad kai kurios vertybės nėra ir neturi būti neginamos vien dėl to, kad valstybė rizikuoja patirti didelę finansinę našta. Vis dėlto šiuo atveju atkreiptinas dėmesys, kad vertybės, kurias neva siekia apginti teismai skundžiamais sprendimais, yra negrįžamai sunaikintos dėl valstybės institucijų ir jų pareigūnų kaltės. Teismai priėmė formalų ir Konstitucijos 109 straipsniui prieštaraujantį sprendimą.

33. Atsakovės Vilniaus rajono savivaldybės administracija, Aplinkos apsaugos departamentas prie Aplinkos ministerijos, trečiasis asmuo „Luminor Bank AS“ prisideda prie kasacinio skundo.

34. Ieškovė Valstybinė saugomų teritorijų tarnyba atsiliepimu į kasacinį skundą prašo jį atmesti, skundžiamus teismų procesinius sprendimus palikti nepakeistus. Atsiliepimas grindžiamas šiais argumentais:

34.1. Bylą nagrinėję teismai tinkamai atskleidė bylos esmę, tinkamai vadovavosi Lietuvos Aukščiausiojo Teismo bei Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo suformuota praktika, Europos Žmogaus Teisių Teismo praktika, ištyrė visus į bylą pateiktus įrodymus ir priėmė pagrįstą sprendimą ir nutartį, tinkamai kvalifikavo situaciją, kad visas atsakovams (kasatoriams) G. ir M. N. priklausantis žemės sklypas ginčijamų aktų priėmimo metu buvo ir šiuo metu yra Medžiakalnio geomorfologinio draustinio teritorijoje, todėl ginčijamais aktais buvo pažeistos imperatyvios Saugomų teritorijų įstatymo nuostatos dėl statybų draudimo draustinyje.

34.2. Ginčo sklype saugomi objektai sunaikinti negrįžamai ir tai įvyko ne dėl atsakovų kaltės, kalti asmenys yra nustatyti, nustatyta kaltės procentinė išraiška. Reljefo elemento dalies sunaikinimas vertinamas žemės sklypo teritorijoje negali būti suabsoliutinamas, nes draustinis skirtas išsaugoti visam kompleksui, o ne vienai kalvai. Vienos kalvos sunaikinimas nepanaikina draustinyje saugomo komplekso reikšmės, būtinybės jį išsaugoti. Apskritai negalima teigti, kad sunaikinta visa kalva: jos pagrindas yra išlikęs, nukasta kalvos viršūnė. Tinkama saugomų teritorijų apsauga yra suinteresuota visa visuomenė, todėl interesas, kad bet kokia veikla, galinti turėti neigiamos įtakos saugomai teritorijai, būtų vykdoma griežtai laikantis Konstitucijos, įstatymų ir jiems neprieštarujančių kitų teisės aktų reikalavimų, yra laikytinas viešoju. Ieškovės nuomone, vienas viešasis interesas negali būti priešinamas kitam viešajam interesui, nes ieškiniu pareikštais reikalavimais siekiama užtikrinti Medžiakalnio geomorfologinio draustinio, t. y. saugotinos teritorijos, kuriai nustatytas ypatingas teisinis režimas, apsaugą. Draustiniuose saugomi ne pavieniai objektai (kalvos, gūbriai, daubos, kt.), o ištisi jų dariniai, kompleksai. Šiuo atveju – unikalūs fluvio-glacialiniai reljefas su būdinga gausybe neaukštų, tankiai išsidėsčiusių apvalių viršukalnių – smulkiakalnių. Jei būtų įgyvendinti skundžiami teismų sprendimai, tai sutvarkant statybvietę būtų galima atkurti buvusią kalvą (buvusį teritorijos reljefą) ar jos dalį, aišku, būtų sudėtinga atkurti požemio sluoksnius, bet ne pačią formą. Nesant pastatų tokia galimybė visuomet išlieka.

- 34.3. Visi šie teisminių ginčą nagrinėję teismai nurodė, kad ginčo teritorijoje statyba yra negalima. Nesutiktina su atsakovų pozicija, kad Panevėžio apygardos teismas buvo neaktyvus dėl įrodymų rinkimo. Iš byloje esančių dokumentų matyti, kad tiek ieškovė, tiek Aplinkos ministerija teismą nuolat informuodavo apie situaciją, kuri buvo susijusi su draustinio ribų keitimu (tvirtinimu) Lietuvos Respublikos Vyriausybės.
35. Atsakovė Valstybinė teritorijų planavimo ir statybos inspekcija atsiliepimu į kasacinį skundą prašo jį atmesti. Atsiliepimas grindžiamas šiais argumentais:
- 35.1. Inspekcijos nuomone, ta aplinkybė, kad ginčo sklype saugomi objektai sunaikinti negrįžamai ir tariamai dėl to nebėra jokie viešojo intereso ir (ar) pagrindo įpareigoti nugriauti žemės sklype pastatytus statinius, savaime nereikia, kad žemės sklypas nebepatenka į draustinio teritoriją ir (ar) kad jam nuo tada, kai saugomi objektai sunaikinti, nebetaikytini veiklos apribojimai, taip pat kad tariamai nebeegzistuoja viešasis interesas. Teismas, sprenddamas klausimą, ar įpareigoti nugriauti statinį ar jo nenugriauti, turėjo atsižvelgti į statybos pagal neteisėtai išduotus statybą leidžiančius dokumentus sukeltų padarinių aplinkai ir visuomenės interesams mastą, statybos pagal neteisėtai išduotus statybą leidžiančius dokumentus padarinių šalinimo pasekmes ir galimybes atkurti iki statybos pagal neteisėtai išduotus statybą leidžiančius dokumentus buvusią padėtį. Nagrinėjamu atveju pastato statybos darbai buvo vykdomi žemės sklype, esančiame draustinyje, todėl tiek statybos darbų, tiek ir statybos, pažeidžiančios teisės aktų reikalavimus, padarinių šalinimo teisinis reglamentavimas aiškintinas remiantis ne tik Statybos įstatymu, bet ir Saugomų teritorijų įstatyme bei Žemės įstatyme įtvirtintais reikalavimais. Pagal Konstitucijos 54 straipsnio 1 dalį, valstybė rūpinasi natūralios gamtinės aplinkos, gyvūnijos ir augalijos, atskirų gamtos objektų ir ypač vertingų vietovių apsauga. Teismai nustatytas faktines aplinkybes, kad nuo draustinio įsteigimo žemės sklypas pateko į jo teritoriją, tinkamai išanalizavo ir dėl jų pasisakė, be to, atsižvelgė, kad neteisėta statyba draustinio teritorijoje negali būti įteisinta, todėl ir jos padariniai negali būti pašalinti kitomis, t. y. mažiau savininkų teises varžančiomis, priemonėmis.
- 35.2. Nors kasaciniame skunde teigiama, kad draustinio teritorija tariamai bus pakeista ir žemės sklypas nebepateks į jį, o tai reiškia, jog atsakovai ateityje, parengę projektinę dokumentaciją ir gavę naują statybą leidžiantį dokumentą, turėtų teisę statyti naują pastatą, tai nepagrįsta rašytiniais įrodymais ir laikytina gynybine pozicija.
- 35.3. Kasacinio skundo argumentai, jog atmesdami patikslinto ieškinio reikalavinį atkurti žemės sklypo reljefo pirminę padėtį teismai neva pripažino faktą, kad draustinio saugomi objektai sunaikinti negrįžamai ir šiuo atveju nėra tikslo juos mėginti atkurti, yra klaidinantys, nes teismai šį reikalavinį atmetė ne dėl to, jog to padaryti nebeįmanoma, o dėl to, kad šį reikalavinį pareiškė subjektas, neturintis tokio reikalavimo teisės.
- 35.4. Jeigu būtų remiamasi kasacinio skundo teiginiais, susidarytų tokia situacija, kada atsakinga institucija, net ir nustačiusi imperatyvių teisės aktų pažeidimų, ne tik galėtų nesiimti jokių priemonių šiems pažeidimams pašalinti, bet ir tokį savo neveikimą galėtų pateisinti didele ateityje valstybei galinčia kilti finansine našta.
- 35.5. Kasacinio skundo teiginiai, jog neva ateityje atsakovai galės vykdyti statybas žemės sklype, nes draustinio ribos bus pakeistos, nekeičia paties fakto, kad šiuo metu žemės sklypas yra draustinio teritorijoje, kurioje statyba negalima. Teismai ne tik išsamiai ištyrė ir išanalizavo byloje esančius įrodymus, pasisakė dėl jų įrodomosios reikšmės, bet ir įvertino realias žemės sklype, esančiame draustinio teritorijoje, pastatyto pastato įteisinimo galimybes. Tuo atveju, jei teismai būtų nustatę konkretų terminą ginčo pastatui įteisinti, o šią įteisinimo galimybę būtų susiję su draustinio ribų pakeitimu, toks sprendimas pažeistų CPK 267 straipsnio nuostatas, kadangi neginčytinų įrodymų, jog draustinio ribos ir jo užimama teritorija galėtų būti bei realiai bus pakeisti, nėra.
- 35.6. Apeliacinės instancijos teismas atsižvelgė į bylai reikšmingas aplinkybes, pasisakydamas dėl taikomos neteisėtos statybos padarinių šalinimo priemonės proporcingumo, atsižvelgė į aktualius Konstitucinio Teismo išaiškinimus.
36. Trečiasis asmuo Lietuvos Respublika, atstovaujama Lietuvos Respublikos aplinkos ministerijos, atsiliepimu į kasacinį skundą prašo jį atmesti, skundžiamus teismų procesinius sprendimus palikti nepakeistus. Atsiliepimas grindžiamas šiais argumentais:
- 36.1. Apeliacinės instancijos teismas visapusiškai ir objektyviai ištyrė byloje esančius įrodymus, nustatė visas teisiškai reikšmingas faktines bylos aplinkybes ir tinkamai jas įvertino, nutarties motyvuojamojoje dalyje atsakė į pagrindinius bylos faktinius ir teisinius aspektus, todėl nei proceso, nei materialiosios teisės normų nepažeidė, nenukrypo nuo ginčui aktualios Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktikos.
- 36.2. Apeliacinės instancijos teismas 2022 m. gegužės 4 d. nutartimi išsprendė klausimą dėl atsakovų prašymo stabdyti bylos nagrinėjimą, remdamasis tuo, kad Vyriausybės kanceliarija paliko atskirus vertinimus nagrinėjant bylą daryti teismui, nurodydamas, kad tai liudija, jog draustinio ribų keitimo klausimas nagrinėjamoje byloje turi būti vertinamas atsargiai.
- 36.3. Draustinyje galima tik tokia statinių statyba, kuri atitinka Saugomų teritorijų įstatymo 9 straipsnio 2 dalies 8 punkte nurodytas išimtis. Saugomų teritorijų apsaugos reikalavimų statinio statybos veiklos vykdymo procese pažeidimas reiškia ir statybos reikalavimų pažeidimą. Teismui nenustačius mažareikšmiškumo, bet nustačius, jog statybą leidžiantis dokumentas išduotas neteisėtai, o tokios statybos įteisinimo galimybių pagal šiuo metu galiojančius teisės aktus nėra, Statybos įstatymas suteikia teisę įpareigoti asmenį pašalinti tokios statybos padarinius.
37. Atsakovė valstybės įmonė Registrų centras atsiliepimu į kasacinį skundą prašo jį nagrinėti teismo nuožiūra. Atsiliepimas grindžiamas šiais argumentais:
- Bylą nagrinėję teismai nekonstatavo jokių neteisėtų valstybės įmonės Registrų centro veiksmų, apeliacinės instancijos teismas nagrinėjo bylos dalį, nesusijusią su valstybės įmonės Registrų centro atlikta teisine registracija, kasaciniame skunde nėra jokių argumentų ir motyvų, susijusių su atsakovės valstybės įmonės Registrų centro priimtais sprendimais įrašyti (pakeisti) žemės sklypo ir statinio kadastro ir registro duomenis į Nekilnojamojo turto kadastrą ir Nekilnojamojo turto registrą.

Teisėjų kolegija

konstatuoja:

IV. Kasacinio teismo argumentai ir išaiškinimai

Dėl bylos nagrinėjimo kasaciniame teisme ribų

38. CPK 353 straipsnio 1 dalyje nustatyta, kad kasacinis teismas, neperžengdamas kasacinio skundo ribų, patikrina apskustus sprendimus ir (ar) nutartis teisės taikymo aspektu. Kasacinis teismas yra saistomas pirmosios ir apeliacinės instancijos teismų nustatytų aplinkybių. Kasacinio nagrinėjimo dalykas yra kasaciniame skunde nurodyti motyvuoti kasacijos pagrindai (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2022 m. rugpjūčio 25 d.

nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-200-969/2022, 14 punktas).

39. Šioje byloje sprendžiami statybos pagal neteisėtai išduotą statybą leidžiantį dokumentą padarinių šalinimo klausimai. Byloje priimtais teismų procesiniais sprendimais jau pripažintas negaliojančiu statybą leidžiantis dokumentas, dėl šių procesinių sprendimų teisėtumo jau pasisakyta anksčiau Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartimi, todėl tai nebesudaro kasacinio nagrinėjimo dalyko. Skundžiamais teismų procesiniais sprendimais tenkintas ieškinio reikalavimas dėl neteisėtos statybos padarinių šalinimo ir statytojai (atsakovai M. ir G. N.) įpareigoti nugriauti pagal neteisėtai išduotą statybą leidžiantį dokumentą pastatytą statinį. Būtent klausimas dėl statybos pagal neteisėtai išduotą statybą leidžiantį dokumentą padarinių šalinimo ir taikytos priemonės proporcingumo vertinimas nuosavybės teisės neliečiamumo kontekste sudaro kasacinio nagrinėjimo dalyką.
40. Teisėjų kolegija nenustatė pagrindų peržengti kasacinio skundo ribas (CPK 353 straipsnio 2 dalis), todėl toliau pasisakys tik dėl kasaciniame skunde keliamų klausimų.

Dėl statybos pagal neteisėtai išduotą statybą leidžiantį dokumentą padarinių šalinimo

41. Teisės klausimas dėl neteisėtos statybos padarinių šalinimo kasacinio teismo praktikoje aiškinamas konstitucinės nuosavybės teisės ribojimo kontekste ir atsižvelgiant į aktualią EŽTT jurisprudenciją.
42. Teisė į nuosavybės neliečiamumą yra konstitucinė teisė, kurią asmeniui garantuoja Lietuvos Respublikos Konstitucijos 23 straipsnis. Konstitucinis Teismas, aiškindamas šį Konstitucijos straipsnį, yra konstatavęs, kad savininkas turi teisę su jam priklausančiu turtu atlikti bet kokius veiksmus, išskyrus uždraustus įstatymu, naudoti savo turtą ir lemti jo likimą bet koku būdu, kuriuo nepažeidžiamos kitų asmenų teisės ir laisvės (pvz., Konstitucinio Teismo 2006 m. kovo 14 d., 2008 m. gegužės 20 d., 2008 m. spalio 30 d. nutarimai).
43. Konstitucinis Teismas ne kartą yra konstatavęs ir tai, jog pagal Konstituciją nuosavybės teisė nėra absoliuti ir tuo atžvilgiu, kad ji gali būti įstatymu ribojama dėl nuosavybės objekto pobūdžio, dėl padarytų teisei priešingų veikų ir (arba) dėl visuomenei būtino ir konstituciškai pagrįsto poreikio. Nuosavybės teisės ribojimas nėra negalimas, tačiau visais atvejais turi būti laikomasi šių sąlygų: nuosavybės teisė gali būti ribojama tik remiantis įstatymu; ribojimai turi būti būtini demokratinėje visuomenėje siekiant apsaugoti kitų asmenų teises bei laisves, Konstitucijoje įtvirtintas vertybes ir (arba) konstituciškai svarbius tikslus; turi būti laikomasi proporcingumo principo, pagal kurį įstatymuose nustatytos priemonės turi atitikti siekiamus visuomenei būtinus ir konstituciškai pagrįstus tikslus. Pabrėžina, kad pagal Konstituciją bet kokių nuosavybės teisės ribojimų negalima paneigti nuosavybės teisės esmės; jeigu nuosavybės teisė apribojama taip, kad ją įgyvendinti pasidaro neįmanoma, jeigu ji suvaržoma peržengiant protingai suvokiamas ribas arba neužtikrinamas jos teisinis gynimas, tai yra pagrindas teigti, jog pažeidžiama nuosavybės teisės esmė, o tai tolygu šios teisės neigimui. Konstitucinis socialinės darnos imperatyvas, konstituciniai teisingumo, protingumo, proporcingumo principai, kitos Konstitucijos nuostatos suponuoja tai, kad Konstitucijoje įtvirtinti nuosavybės neliečiamumas ir subjektinių nuosavybės teisių apsauga negali būti interpretuojami kaip pagrindas savininko teises ir interesus priešpriešinti viešajam interesui, kitų asmenų teisėms, laisvėms ir teisėtiems interesams. Nuosavybė atlieka ir socialinę funkciją. Konstitucinis Teismas, aiškindamas Konstitucijos 23 straipsnio nuostatas, yra konstatavęs, kad nuosavybė įpareigoja ir kad šia nuostata yra išreiškiama nuosavybės socialinė funkcija (Konstitucinio Teismo 2000 m. gruodžio 21 d., 2002 m. kovo 14 d., 2002 m. rugsėjo 19 d., 2003 m. rugsėjo 30 d. nutarimai).
44. Proporcingumo principas reiškia, kad įstatymų leidėjo ir kitų valstybės institucijų veiksmai ir taikomos priemonės (ribojimų, draudimų įvedimas) turi būti proporcingi siekiamiems tikslams ir interesų pusiausvyrai užtikrinti. Vertinant teisės į nuosavybę apsaugą neteisėtos statybos kontekste taip pat būtina užtikrinti visuomenės ir asmens interesų pusiausvyrą, todėl kai kuriais atvejais sprendimas statinį nugriauti gali būti laikomas tinkamu ir proporcingu padarytam teisės pažeidimui. Tokia priemonė ir Europos Žmogaus Teisių Teismo laikoma atitinkančia bendrąjį visuomenės interesą, t. y. turinčia teisėtą tikslą, jei šiomis priemonėmis siekiama atkurti teisės viršenybę (pašalinant neleistą ir neteisėtą statinį), užtikrinti statybos normų laikymąsi, tvarkingą teritorijų planavimą, aplinkos apsaugą ir jei nepažeidžiamas proporcingumo aspektas. Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos pažeidimai dažniausiai konstatuojami dėl ribojimo proporcingumo aspekto pažeidimo. Nuosavybės teisę ribojanti priemonė turėtų nustatyti teisingą visuomenės bendrųjų interesų poreikių ir reikalavimų, keliamų individo fundamentalių teisių apsaugai, pusiausvyrą, kuri nebus nustatyta, jei asmuo patirs individualią ir pernelyg didelę našą (EŽTT 2007 m. lapkričio 27 d. sprendimas byloje *Hamer prieš Belgiją*, peticijos Nr. 21861/03; 2015 m. gruodžio 1 d. sprendimas byloje *Zilinskienė prieš Lietuvą*, peticijos Nr. 57675/09, par. 45; 2013 m. lapkričio 13 d. sprendimas byloje *Pyrantienė prieš Lietuvą*, peticijos Nr. 45092/07, par. 49).
45. Pažymėtina, kad nagrinėjama byla taip pat susijusi su vienintelio šeimos būsto galimu netekimu, todėl šiuo atveju aktuali ir Konvencijos 8 straipsnyje įtvirtinta teisė į būsto neliečiamybės gerbimą. Šiame kontekste pažymėtina, kad Konvencijos 8 straipsnis susijęs su itin jautrių asmeniui teisių apsauga. Atsižvelgdamas į esminę Konvencijos 8 straipsniu garantuojamų teisių svarbą asmens tapatybei, apsisprendimui, fiziniam ir moraliniam neliečiamumui, EŽTT yra pripažinęs, kad vertinimo laisvė būsto klausimais yra siauresnė palyginus su Konvencijos Protokolo Nr. 1 1 straipsnio teisių (nuosavybės apsauga) klausimais (žr., pvz., EŽTT2011 m. gruodžio 6 d. sprendimo byloje *Gladysheva prieš Rusiją*, peticijos Nr. 7097/10, par. 93). EŽTT yra nurodęs, kad būsto praradimas ypač kraštutiniausia teisė į būsto neliečiamybės gerbimą ribojimo forma (žr., pvz., EŽTT 2016 m. balandžio 21 d. sprendimo byloje *Ivanova and Cherkezov prieš Bulgariją*, Nr. 46577/15, par. 52–54).
46. Svarstant neteisėtų statybų padarinių šalinimą Konvencijos 8 straipsnyje įtvirtintų teisių kontekste, nustatant priemonės proporcingumą svarbiausi veiksniai gali būti šie: ar namas buvo pastatytas neteisėtai, ar atitinkami asmenys tai padarė sąmoningai, koks yra aptariamo neteisėtumo pobūdis ir laipsnis, koks yra tikslus intereso, kurį siekiama apginti nugriovimu, pobūdis, ar yra tinkamas alternatyvus būstas asmenims, paveiktiems nugriovimo, ir ar yra švelnesnės situacijos sprendimo būdų; šis sąrašas nėra baigtinis (žr. EŽTT2021 m. kovo 23 d. sprendimo byloje *Ghailan ir kiti prieš Ispaniją*, peticijos Nr. 36366/14, par. 64; cituoto sprendimo byloje *Ivanova ir Cherkezov*, par. 53; 2020 m. rugpjūčio 4 d. sprendimo byloje *Kaminskas prieš Lietuvą*, peticijos Nr. 44817/18, par. 54 ir 57).
47. Kasacinio teismo praktikoje taip pat pripažįstama, jog neteisėtos statybos padariniai turi būti taikomi laikantis ginčo šalių interesų derinimo ir taikomų priemonių proporcingumo siekiamam tikslui principų. Kurį iš įstatymo nurodytų priemonių taikyti, sprendžia teismas kiekvienu konkrečiu atveju, priklausomai nuo aplinkybių, kurioms esant padarytas teisės pažeidimas, taip pat pažeidimo sunkumo, ginamos teisės svarbos ir kitų aplinkybių. Savavališkai pastatytų statinių nugriovimas yra kraštutinė priemonė ir turi būti taikoma, nesant teisinės galimybės kitaip spręsti savavališkos statybos padarinių šalinimo klausimą (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2008 m. sausio 30 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-58/2008; 2009 m. birželio 15 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-240/2009; 2011 m. vasario 7 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-39/2011 ir kt.).
48. Nurodyti kriterijai vertinant statinio nugriovimą kaip kraštutinę priemonę yra svarbūs ir nagrinėjamoje byloje. Statybos įstatymo 33 straipsnio 2 dalyje statinio nugriovimas, kaip statybos pagal neteisėtai išduotą statybą leidžiantį dokumentą padarinių šalinimo priemonė, yra įtvirtintas pirmajame iš keturių punktų, kuriuose yra reglamentuotos padarinių šalinimo priemonės, tačiau toks išdėstymas nereikšcia, jog statinio nugriovimas yra pirminė neteisėtos statybos padarinių šalinimo priemonė. Priešingai, tiek pats įstatymo leidėjas pripažįsta (Statybos įstatymo 33 straipsnio 2 dalies 3–4 punktai, 3 dalis), tiek kasacinio teismo praktikoje akcentuojama, kad statinio nugriovimas yra *ultima ratio* (paskutinė priemonė), kuri taikoma tik tais atvejais, jeigu nėra pagrindo kitais būdais pašalinti statybos pagal neteisėtai išduotą statybą leidžiantį dokumentą padarinius (pvz., Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2018 m. gegužės 23 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-201-695/2018, 57 punktas).

49. Griežčiausia ir didžiausia neįgalios pasekmės savininkui sukelianti nuosavybės teisės varžymo priemonė (statinio griovimas) gali būti taikoma tik įsitikinus, kad egzistuoja įstatymo nustatytos sąlygos taikyti šią priemonę (pvz., Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2019 m. gegužės 9 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-177-687/2019, 71 punktą). Sprendimas įpareigoti statytoją statomą statinį nugriauti ar jį reikiamai pertvarkyti (dalį statinio nugriauti, jį perstatyti ir pan.) tais atvejais, kai atlikti statybos darbai toje vietoje yra apskritai negalimi, o nustatyti pažeidimai objektyviai gali būti pašalinami tik nugraunant ar perstatant statinį, yra proporcingas (adekvatus) padarytam pažeidimui ir atitinkantis siekiamus teisėtus ir visuotini svarbius tikslus apginti pažeistas asmenų teises, išlaikyti teisingą visuomenės ir asmens interesų pusiausvyrą, užtikrinti aplinkos, saugomų teritorijų ir vertingų vietovių, kitų gamtos objektų apsaugą, tinkamą, racionalų teritorijų naudojimą, ir vertintinas kaip konstituciškai pagrįstas (Konstitucinio Teismo 2011 m. sausio 31 d. nutarimas).
50. Nagrinėjamu atveju įsiteisėjusiais teismų sprendimais panaikinti statybą leidžiantis dokumentas ir kiti su juo susiję administraciniai aktai, pripažinus, kad jie buvo išduoti neteisėtai, pažeidžiant imperatyviuose saugomų teritorijų apsaugą reglamentuojančiuose teisės aktuose įtvirtintą draudimą atsakovams M. N. ir G. N. priklausančiame žemės sklype vykdyti statybos darbus. Apeliacinės instancijos teismas aplinkybę, kad tokio pobūdžio statyba draustinio teritorijoje pagal imperatyvias teisės normas yra negalima, laikė esmine, sprendžiamą klausimą dėl neteisėtos statybos padarinių šalinimo, ir konstatavo, kad pirmosios instancijos teismas pagrįstai taikė kraštutinę neteisėtos statybos padarinių šalinimo priemonę – griovimą.
51. Nors Lietuvos Aukščiausiasis Teismas, grąžindamas bylą nagrinėti iš naujo, nurodė apeliacinės instancijos teismui išsiaiškinti Vyriausybės poziciją dėl Medžiakalnio geomorfologinio draustinio ribų keitimo galimumo ir galimybės kitomis, mažiau atsakomų M. N. ir G. N. teisės varžančiomis priemonėmis pašalinti neteisėtos statybos padarinius, tačiau apeliacinės instancijos teismas, nagrinėdamas bylą iš naujo, nurodė, jog klausimas dėl draustinio ribų keitimo, vertinimo nėra šios bylos nagrinėjimo dalykas, ir apsiribojo konstatavimu, kad klausimą dėl draustinio ribų pakeitimo atsisakoma spręsti, kol nebus išnagrinėta ši byla, todėl statybos įteisinimas yra negalimas.
52. CPK 362 straipsnio 2 dalyje nustatyta, kad kasacinio teismo nutartyje išdėstyti išaiškinimai yra privalomi teismui, iš naujo nagrinėjančiam bylą. Kasacinio teismo nutartyje išdėstytų išaiškinimų teisinė galia pagal CPK 362 straipsnio 2 dalį reiškia privalomumą žemesnės instancijos teismui atsižvelgti į byloje ginčo santykiams taikytinos teisės išaiškinimus, materialiosios ir (ar) proceso teisės normų prasmės atskleidimą. Tokie teismo išaiškinimai ir motyvai nereikšmia, kad kasacinis teismas nurodo žemesnės instancijos teismui, kaip išspręsti bylą, tačiau, atsižvelgiant į CPK 362 straipsnio 2 dalį, įpareigoja teismą teisingai išsiaiškinti ir taikyti ginčo santykius reglamentuojančias materialiosios teisės normas, jeigu būtina – dar kartą analizuoti bylos medžiagą, pakartotinai tirti ir vertinti bylos faktus (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2016 m. vasario 19 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-101-701/2016, 17 punktą; 2018 m. spalio 19 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-366-701/2018, 38 punktą; ir kt.).
53. Kai iš naujo išnagrinėjus bylą apeliacinės instancijos teismo priimtas procesinis sprendimas apskundžiamas kasacine tvarka, bylą nagrinėjant antro (pakartotinio) kasacinio proceso tvarka vertinama, ar žemesnės instancijos teismas išnagrinėjo bylą pagal kasacinio teismo suformuluotus teisės išaiškinimus ir nurodymus.
54. Kasaciniame skunde nurodoma, kad apeliacinės instancijos teismas nepaisė Lietuvos Aukščiausiojo Teismo išaiškinimų ir nurodymų nagrinėjamoje byloje, pašalinęs iš bylos nagrinėjimo ribų draustinio ribų pakeitimo perspektyvą, be to, neišanalizavo statybos padarinių aplinkai ir visuomenės interesams masto, pažeidė proporcingumo ir protingumo principus. Su tokiais kasacinio skundo argumentais iš esmės sutiktina.
55. Teisėjų kolegijos vertinimu, nagrinėjamu atveju apeliacinės instancijos teismas, vertindamas pirmosios instancijos teismo sprendimo dalies dėl neteisėtos statybos padarinių šalinimo pagrįstumą, nepagrįstai vertino tik statybų saugomoje teritorijoje draudimą, neatsižvelgdamas į kitas šiam klausimui išnagrinėti reikšmingas faktines bylos aplinkybes (valdžios institucijų atliktus neteisėtus veiksmus, jų kaltę dėl atsiradusių padarinių ir pan.), taip pat tinkamai neindividualizavo susiklosčiusios bylos situacijos atsižvelgdamas į proporcingumo principą, visą neigiamą statybos padarinių šalinimo naštą iš esmės perkeldamas atsakovams M. ir G. N. Pažymėtina, jog Europos Žmogaus Teisių Teismas sprendime byloje *Ivanova ir Cherkezo prieš Bulgariją* susijusioje su sprendimu nugriauti pareiškėjų namą, pripažįsta nacionalinių teismų pareigą neapsiriboti tik statybų neteisėtumo klausimo nagrinėjimu, bet ir reikalausti įvertinti galimą neproporcingo įsakymo nugriauti pastatą vykdymo poveikį pareiškėjų asmeninei padėčiai.
56. Visų pirma pažymėtina, kad statybos neteisėtumą ir statybą leidžiančio dokumento panaikinimą nagrinėjamoje byloje nulėmė išimtinai valstybės ir savivaldos institucijų neteisėti veiksmai: faktinė situacija, kai sklypui nustatytos ir Saugomų teritorijų kadastrę įregistruotos specialiosios žemės sklypo naudojimo sąlygos (geomorfologiniai draustiniai) neatitiko Nekilnojamojo turto registre įregistruotų šiam sklypui taikytinų specialiųjų naudojimo sąlygų, susiklostė po Vilniaus apskrities viršinininko administracijos direktoriaus 2006 m. rugsėjo 12 d. įsakymo dėl kadastro duomenų patikslinimo, kuriuo žemės sklypo naudojimo apribojimas buvo nepagrįstai nustatytas ne visam, bet tik daliai žemės sklypo ploto; Vilniaus rajono savivaldybės administracija ir Vilniaus regiono aplinkos apsaugos departamentas, nepatikrinę saugomos teritorijos planavimo dokumentų, skirtinguose etapuose, susijusiuose su statybos leidimo išdavimu, priėmė ne vieną neteisėtą sprendimą, nulėmusį teisę pradėti statybos darbus. Kasacinio teismo vertinimu, neįgalios tokių veiksmų pasekmės neturi tekti vien atsakovams M. ir G. N.
57. Byloje nėra jokių duomenų, jog atsakovai M. N. ar G. N., įsigiję žemės sklypą 2009 m. lapkričio 17 d. (taigi praėjus 3 metams nuo neteisėto Vilniaus apskrities viršinininko administracijos direktoriaus 2006 m. rugsėjo 12 d. įsakymo priėmimo), būtų koku nors būdu nulėmę neteisėtų administracinių aktų priėmimą ar aiškiai žinoję apie šių prieštaravimą imperatyvioms įstatymo nuostatom.
58. Teisėjų kolegija taip pat atkreipia dėmesį į tai, kad byla nagrinėjama nuo 2015 m., bylos nagrinėjimo procese ne kartą buvo svarstoma taikos sutarties sudarymo galimybė, vieną kartą taikos sutartis net buvo sudaryta ir patvirtinta Vilniaus regiono apylinkės teismo 2018 m. spalio 10 d. nutartimi, tačiau Vilniaus apygardos teismo 2018 m. gruodžio 4 d. panaikinta. Taip pat atkreiptinas dėmesys į tai, kad byloje dalyvaujančios valstybės institucijos ir valstybei kaip trečiajam asmeniui atstovaujanti institucija neturi bendros nuoseklios pozicijos dėl susiklosčiusios situacijos sprendimo (dalis institucijų palaiko ieškovės, dalis – atsakovų poziciją), nors vadovaudamasi atsakingo valdymo principu turi siekti vienodos – palankios valstybei ir bendram viešajam interesui – pozicijos. Konstitucijoje įtvirtintas atsakingo valdymo principas suponuoja tai, kad visos valstybės institucijos ir pareigūnai turi vykdyti savo funkcijas vadovaudamiesi Konstitucija, teise, veikdami tautos ir Lietuvos valstybės interesais, tinkamai įgyvendinti jiems Konstitucijos ir įstatymų suteiktus įgaliojimus (Konstitucinio Teismo 2012 m. spalio 26 d., 2012 m. lapkričio 10 d. išvados).
59. Nagrinėjamoje byloje atsakingo valdymo principas nebuvo užtikrintas. Nesant vienodos ir nuoseklios valstybės institucijų pozicijos dėl taikytinų statybos pagal neteisėtą statybą leidžiantį dokumentą padarinių, atsakovai visą bylos procesą buvo konstituciniam teisinės valstybės principui prieštaraujančioje teisinio neapibrėžtumo situacijoje, nes jų pastatytą namą likimas priklauso ne nuo jo pastatymo įvykdyti galiojančių teisės normų reikalavimų, bet nuo nenuoseklios valstybės institucijų pozicijos, vis sukeliant lūkestį dėl jų gyvenamojo namo išsaugojimo, bet tokio sprendimo neįgyvendinant.
60. Atkreiptinas dėmesys, kad Komisija nevalstybinių organizacijų, kitų juridinių ir fizinių asmenų teikiamiems pasiūlymams dėl saugomų teritorijų steigimo, jų ribų ir apsaugos režimo pakeitimo nagrinėti 2016 m. spalio 24 d. sprendimu nepritarė Medžiakalnio draustinio ribų keitimui. Aplinkos ministras 2016 m. gruodžio 7 d. įsakymu Nr. D1-860 nusprendė nepritariti pasiūlymui dėl Medžiakalnio valstybinio geomorfologinio draustinio ribų keitimo ir neinicijuoti draustinio ribų plano pakeitimo procedūrą. Atsakovams apskundus šiuos administracinius aktus, Vilniaus apygardos administracinis teismas 2017 m. kovo 30 d. sprendimu panaikino aplinkos ministro įsakymą ir įpareigojo Aplinkos ministeriją šį klausimą svarstyti iš naujo, pavesti Komisijai iš naujo nagrinėti pasiūlymą koreguoti Medžiakalnio geomorfologinio draustinio ribas.
61. Pasiūlymų dėl saugomų teritorijų steigimo, jų ribų keitimo nagrinėjimo komisija, įvertinusi įvykdytos statybos padarinius saugomai teritorijai,

2017 m. vasario 2 d. protokolu Nr. V5-1 padarė išvadą, jog ginčo žemės sklype dėl atliktų statybos darbų charakteringi geomorfologiniai žemės klodai (saugomas objektas) yra sunaikinti neatstatomai, todėl rekomendavo keisti geomorfologinio draustinio ribas, išbraukiant ginčo žemės sklypą iš geomorfologinio draustinio teritorijos, konstatuodama, kad tuo draustinio reikšmė ir vertė nesumažės. Komisijos išvados buvo padarytos, be kita ko, įvertinus, kad ginčo žemės sklypas yra kraštinis draustinio teritorijoje (ant draustinio ribos), kad tos pačios kalvos, kurios pusė patenka į ginčo žemės sklypą, kita pusė yra už draustinio ribų ir besiribojančio žemės sklypo paskirtis – gyvenamųjų namų statybos.

62. Remdamasis komisijos siūlymu, Lietuvos Respublikos aplinkos ministras 2018 m. vasario 27 d. įsakymu pavedė Valstybinei saugomų teritorijų tarnybai pradėti koregavimo procedūras, nurodė, jog Medžiakalnio draustinio ribose esančiame žemės sklype fluvio-glacialinės kilmės unikalios ir tipiškos reljefo formoms (saugomoms vertybėms) padarytas nepataisomas mechaninis poveikis, todėl tolesnis konservacinės apsaugos prioriteto režimo taikymas neatitinka draustinio steigimo tikslų; 2018 m. gegužės 31 d. įsakymu Nr. D1-430 nutarė biudžeto lėšomis atlikti Medžiakalnio valstybinio geomorfologinio draustinio ribų plano, patvirtinto Vyriausybės 2014 m. spalio 22 d. nutarimu Nr. 1146, ir Medžiakalnio valstybinio geomorfologinio draustinio tvarkymo plano, patvirtinto aplinkos ministro 2014 m. gruodžio 18 d. įsakymu Nr. D1-1043, koregavimo procedūras, t. y. pakoreguoti Medžiakalnio valstybinio geomorfologinio draustinio ribas, atsakovams priklausančių žemės sklypą (*duomenys neskelbtini*) išbraukiant iš draustinio.
63. Aplinkos ministerija 2019 m. rugpjūčio 27 d. sprendimu, atsižvelgdama į Lietuvos Respublikos teisingumo ministerijos siūlymą, sustabdė draustinio ribų pakeitimo procedūras, iki teisme bus priimtas įsiteisėjęs teismo sprendimas dėl statybą leidžiančio dokumento teisėtumo.
64. Atsakovams apskundus šį sprendimą, Vilniaus apygardos administracinis teismas 2019 m. gruodžio 18 d. nutartimi nutraukė administracinę bylą, nurodęs, kad administraciniam teismams nepriskirta funkcija kontroliuoti norminių teisės aktų teisėkūros proceso užbaigimo. Lietuvos vyriausiasis administracinis teismas 2020 m. vasario 19 d. nutartimi šią Vilniaus apygardos administracinio teismo nutartį paliko nepakeistą.
65. Priėmus Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2021 m. rugpjūčio 26 d. nutartį, Aplinkos ministerija, įvertinusi teisinius motyvus, konkrečią situaciją dėl Medžiakalnio geomorfologinio draustinio ribų pakeitimo, teikė Vyriausybei derinti nutarimo projektą, kuriuo būtų pakeičiamas Medžiakalnio valstybinio geomorfologinio draustinio ribų planas ir jis išdėstomas nauja redakcija, tačiau Vyriausybės kanceliarijos ekonomikos politikos grupės, Ministrės pirmininkės patarėjo 2022 m. balandžio 25 d. pažymoje Nr. NV-1082 „Dėl Lietuvos Respublikos 2014-10-22 nutarimo Nr. 1146 „Dėl Medžiakalnio valstybinio geomorfologinio draustinio ribų plano patvirtinimo“ pakeitimo projekto“ pateikta dalykinio vertinimo išvada (pažymos 7 punktas), kurią pasiūlyta nutarimo projektą grąžinti rengėjams tobulinti, įvertinant, ar esamoje situacijoje poveikis yra mažareikšmis, ar ne, kartu pakiekiant tai įvertinti ir teismui; jei teismas nelaikytų, kad pažeidimai ir (ar) poveikis yra mažareikšmiai, įvertinti galimybę teikti alternatyvų sprendimą Vyriausybei.
66. Teisėjų kolegija konstatuoja, kad apeliacinės instancijos teismas, sprenddamas klausimą dėl statybos pagal neteisėtai išduotą statybą leidžiantį dokumentą padarinių šalinimo, nepagrįstai teisiskai nereikšmingomis pripažino pirmiau aptartas aplinkybes dėl galimo draustinio ribų pakeitimo. Šios aplinkybės yra reikšmingos vertinant tiek valstybės poziciją, tiek statybos pagal neteisėtai išduotą statybą leidžiantį dokumentą padarinių mastą ir poveikį draustiniui.
67. Statybos įstatymo 33 straipsnio 3 dalyje įtvirtinti reikalavimai, kurių laikydamasis teismas, panaikinęs statybą leidžiantį dokumentą, turi nuspręsti dėl taikytinų teisinių padarinių: teismas, sprenddamas klausimą, ar įpareigoti statytoją (užsakovą) ar kitą šio straipsnio 2 dalies 1 punkte nurodytą asmenį nugriauti statinį ar jo nenugriauti, atsižvelgia į statybos pagal neteisėtai išduotus statybą leidžiančius dokumentus sukeltų padarinių aplinkai ir visuomenės interesams mastą, statybos pagal neteisėtai išduotus statybą leidžiančius dokumentus padarinių šalinimo pasekmes ir galimybes atkurti iki statybos pagal neteisėtai išduotus statybą leidžiančius dokumentus buvusią padėtį, taip pat administracinių aktų pagrindu įvertina turimas teises įgyjusių asmenų sąžiningumą.
68. Teisėjų kolegijos vertinimu, situacijoje, kai kaltas dėl neteisėtai išduoto statybos leidimo asmenimis pripažintos išimtinai tik valstybės ir savivaldos institucijos, būtina vadovautis ir EŽTT jurisprudencija, kurioje laikomasi principo, kad valstybė už savo institucijų ir pareigūnų veiksmus negali perkelti atsakomybės privatiems asmenims. Šie asmenys neprivalo užtikrinti, kad valdžios institucijos tvirtai laikytųsi visuomenei neprieinamų vidinių taisyklių ir procedūrų, pirmiausia skirtų atsakingumui ir veiksmingumui valdžios institucijos viduje užtikrinti. Valstybei, kurios valdžios institucijos nesilaikė savo vidinių taisyklių ir procedūrų, neturėtų būti leista gauti naudos dėl netinkamo savo institucijų elgesio ir išvengti pareigų vykdymo. Kitaip tariant, bet kokios valdžios institucijų klaidos padarymo riziką turi prisiimti valstybė ir klaidos neturi būti taisomos susijusio asmens sąskaita, ypač kai nėra kito konfliktuojančio privataus intereso (žr., pvz., EŽTT 2009 m. birželio 11 d. sprendimą byloje *Trgo prieš Kroatiją*; 2010 m. gegužės 20 d. sprendimą byloje *LeLas prieš Kroatiją*).
69. Europos Žmogaus Teisių Teismas, pasisakydamas dėl valstybės klaidų taisymo, pažymėjo, kad gero valdymo principas neturėtų užkirsti galimybės valdžios institucijoms taisyti klaidas, net jei jos padarytos dėl jų pačių nerūpestingumo. Vis dėlto poreikis ištaisyti anksčiau padarytas klaidas neturėtų neproporcingai riboti naujos teisės, kurią asmuo įgyjo gera valia, sąžiningai remdamasis valdžios institucijos veiksmų teisėtumu (EŽTT 2003 m. lapkričio 12 d. sprendimas byloje *Pyranienė prieš Lietuvą*, peticijos Nr. 45092/07; 2013 m. lapkričio 26 d. sprendimas byloje *Bogdel prieš Lietuvą*, peticijos Nr. 41248/06; 2018 m. sausio 9 d. sprendimas byloje *Tumeliai prieš Lietuvą*, peticijos Nr. 25545/14).
70. Šiuo atveju itin svarbi aplinkybė, kurios deramai neįvertino bylą nagrinėję teismai, yra atsakovų M. N. ir G. N. sąžiningumas ir visiškas kaltės dėl susidariusios situacijos nebuvimas. Šią aplinkybę nuosekliai pripažįsta ir pati ieškovė. Šiuo atveju atsakovai M. N. ir G. N. nėra pažeidėjai, kuriems turėtų būti taikoma atsakomybė už nustatytą apribojimą, draudimą nepaisymą, natūralios gamtinės aplinkos, saugomų teritorijų teisinio režimo pažeidimus.
71. Vertinant statybos pagal neteisėtai išduotus statybą leidžiančius dokumentus sukeltus padarinius aplinkai ir visuomenės interesams, svarbus aspektas yra ne tik tai, kad žemės sklype fluvio-glacialinės kilmės unikalios ir tipiškos reljefo formoms (saugomoms vertybėms) padarytas nepataisomas mechaninis poveikis, bet ir tai, kad racionalių galimybių atkurti buvusį fluvio-glacialinės kilmės sklypo reljefą nėra – naujai supilta kalva būtų dirbtinė, taigi, neatitiktų apsaugos tikslo, be to, tai pareikalautų labai didelių išlaidų ir būtų neprotinga, ypač įvertinus atsakovams dėl tokio sprendimo atlygintinos turinės ir neturinės žalos dydį, griovimo ir žemės darbų mastą bei sąnaudas.
72. Saugomų teritorijų įstatymas nustato, kad saugomos teritorijos steigiamos siekiant išsaugoti gamtos ir kultūros paveldo teritorinius kompleksus ir objektus (vertybes), propaguoti gamtos ir kultūros paveldo teritorinius kompleksus ir objektus (vertybes) (įstatymo 3 straipsnis). Draustiniai steigiami, siekiant išsaugoti gamtos ir kultūros paveldo teritorinius kompleksus (vertybes), vietas (įstatymo 8 straipsnio 1 dalies 1 punktas). Taigi susiklosčiusioje situacijoje tolesnis konservacinės apsaugos prioriteto režimo taikymas žemės sklypui neatitinka pirmiau nurodytų draustinio steigimo tikslų. Atsižvelgiant į šias aplinkybes, byloje nėra nustatyta, koks konkretus įstatymo saugomas viešasis interesas yra ginčinas šiuo metu, kai žemės sklypas yra praradęs saugomą vertingą savybę – fluvio-glacialinės kilmės reljefą, nenustatyta, jog viešasis interesas nukentėtų, netenkinus reikalavimo įpareigoti statinį nugriauti, taip pat nėra pagrindo išvadai, kad būtent statinio nugriovimas užtikrintų geresnę šios teritorijos vertingųjų savybių apsaugą.
73. Vienas iš kriterijų, kuris turi būti įvertintas sprendžiant klausimą dėl neteisėtus statybos padarinių šalinimo nagrinėjamoje byloje, – draustiniui kaip visumai padarytas poveikis. Minėta, kad Pasiūlymų dėl saugomų teritorijų steigimo, jų ribų keitimo nagrinėjimo komisija yra konstatavusi, jog sumažinus draustinio teritoriją, draustinio reikšmė ir vertė iš esmės nesumažės, nebus esminio neigiamo poveikio saugomoms vertybėms. Šiuo aspektu atkreiptinas dėmesys į šias konkrečias aplinkybes: atsakovų žemės sklypas yra kraštinis draustinio teritorijoje (ant draustinio ribos), tos pačios kalvos, kurios pusė patenka į ginčo žemės sklypą, kita pusė yra už draustinio ribų, besiribojančio žemės sklypo paskirtis – gyvenamųjų namų statybos. Bylos duomenimis, apskaiciuota žala gamtai šiuo atveju yra apie 10 tūkst. Eur. Remiantis parengtu nutarimo dėl

draustinio ribų keitimo projektu, iš Medžiakalnio valstybinio geomorfologinio draustinio, kuris šiuo metu užima 768 ha plotą, planuojama išbraukti nežymią dalį – pietiniame pakraštyje esančią apie 0,9 ha bendro ploto teritoriją (atsakovų sklypo plotas yra 0,5821 ha). Trečiasis asmuo Lietuvos Respublika apeliacinės instancijos teismui teiktuose rašytiniuose paaiškinimuose nurodė, jog pagal pateiktas išvadas galimai yra pagrindas sklype susidariusią situaciją vertinti kaip neturinčią tolesnio poveikio draustinyje esančių geomorfologinių vertybių išsaugojimo perspektyvoms.

74. Kasacinio teismo teisėjų kolegija konstatuoja, kad šiuo konkrečiu atveju, atsižvelgiant į pirmiau išvardytas individualias byloje susiklosčiusios faktinės situacijos aplinkybes, ypač įvertinus aplinkybę, jog byla nagrinėjė teismai nenustatė atsakovų M. ir G. N. kaltės dėl statybą ir jos ribojimus saugomos teritorijos reglamentuojančių teisės aktų pažeidimų, lėmusių statybą leidžiančio dokumento neteisėtumą ir jo panaikinimą, poveikis Medžiakalnio valstybinio geomorfologinio draustinio kaip visumos saugomoms vertybėms tiek fizine, tiek materialine, tiek viešojo intereso pažeidimo prasme negali būti įvertintas kaip lemiantis kraštutinės priemonės – statinio griovimo – taikymą byloje.
75. Sprendžiant byloje nagrinėjamą klausimą dėl statybos pagal neteisėtai išduotą statybą leidžiantį dokumentą padarinių, turi būti įvertintas ir taikytinų priemonių poveikis atsakovų teisėms ir interesams – taikant statinio nugriovimą, jie prarastų vienintelį šeimos būstą, kuriame gyvena jų nepilnamečiai vaikai, kuris yra visiškai pastatytas, į kurį jie investavo visas savo ir iš banko skolas, turėjo tuo metu buvusius teisėtus lūkesčius.
76. Papildomai atkreiptinas dėmesys į valstybės institucijų neveiklumą sprendžiant neteisėtos statybos padarinių šalinimo klausimą nagrinėjamoje byloje. Pažymėtina, kad statinio nugriovimo atveju atsakovams M. ir G. N. tektų pirminė neteisėtos statybos padarinių pašalinimo našta, be to, jie prarastų nuosavybę. Kaip minėta, byloje konstatuota valstybės ir savivaldos institucijų kaltė išdavus neteisėtą statybą leidžiantį dokumentą, kurio pagrindu vėliau buvo atlikti statinio statybos darbai. Tačiau ilgą laiką besitęsiančio proceso metu neteisėtus veiksmus atlikusios institucijos iš esmės liko pasyvios ir neatliko jokių veiksmų, kurie būtų sukūrę pagrindą taikyti veiksmingas kompensacines priemones, jei atsakovai prarastų nuosavybę. Bylos nagrinėjimo Lietuvos Aukščiausiajame Teisme metu tiek ieškovė, tiek atsakovai patvirtino aplinkybę, jog valdžios institucijos net nesvarstė galimybės sumažinti atsakovams M. ir G. N. tekusios sprendimo nugriauti statinį naštą, pvz., pasiūlydamos piniginę kompensaciją. Ieškovės ir trečiojo asmens Lietuvos Respublikos nurodymas, jog atsakovai M. ir G. N. turi teisę reikalauti kompensacijos kitoje civilinėje byloje po to, kai būtų nugriautas vienintelis šeimos būstas, negali būti laikoma veiksminga kompensacine priemone atsižvelgiant į Konvencijos ginamas vertybes. Šiuo klausimu Europos Žmogaus Teisių Teismas yra nusprendęs, kad nuosavybės atėmimas nesumokant sumos, pagrįstai susijusios su jos verte, paprastai yra neproporcingas kišimasis į teisę netrukdomai naudotis nuosavybe, o visiškai kompensacijos nebuvimas gali būti laikomas pateisinamu pagal Konvencijos Protokolo Nr. 1 1 straipsnį tik išimtinėmis aplinkybėmis (žr. EZTT 2005 m. birželio 30 d. sprendimo byloje *Jahn ir kiti prieš Vokietiją* [DK], peticijų Nr. 46720/99, 72203/01 ir 72552/01, par. 111; 2005 m. liepos 15 d. sprendimo byloje *Nastou prieš Graikiją* (Nr. 2), peticijos Nr. 16163/02, par. 33; 2005 m. spalio 11 d. sprendimo byloje *N. A. ir kiti prieš Turkiją*, peticijos Nr. 37451/97, par. 41).
77. Apibendrinama išdėstytus argumentus, teisėjų kolegija konstatuoja, kad šios bylos aplinkybėmis sprendimas nugriauti atsakovų gyvenamąjį namą neatitinka proporcingumo reikalavimo, tokiu sprendimu nėra užtikrinama visuomenės ir privačių asmenų (atsakovų) interesų pusiausvyra, nes ribojama atsakovų teisė į nuosavybę ir būsto neliečiamumą nesant (nebeegzistuojant) aiškaus visuomenės intereso, kurį siekiama apginti nugriovimu, ir nesant atsakovų kaltės dėl žalos, kuri dėl neteisėtos statybos buvo padaryta gamtai ir vertingoms jos savybėms.
78. Byloje nėra ginčo dėl to, kad, Vilniaus rajono savivaldybės administracijai, Vilniaus apskrities viršininko administracijai ir Vilniaus regiono aplinkos apsaugos departamentui netinkamai vykdžius teisės aktuose nustatytas funkcijas, buvo pažeistos imperatyviosios Saugomų teritorijų įstatymo normos. Statyba atsakovų sklype šiuo metu akivaizdžiai prieštarauja imperatyvioms saugomų teritorijų apsaugos teisės aktų reikalavimams. Įprastai tais atvejais, kai atlikti statybos darbai toje vietoje yra apskritai negalimi, teismas priima sprendimą įpareigoti statytoją statomą statinį nugriauti, tačiau teisėjų kolegija pažymi, kad ši priemonė turi būti taikoma ne mechanškai, nes tai būtų nesuderinama su teismo pareiga vykdyti teisingumą, o atsižvelgiant į individualias konkrečios bylos aplinkybes.
79. Konstitucinis Teismas 2006 m. rugsėjo 21 d. nutarime nurodė, kad negalima nustatyti tokio teisinio reguliavimo, kuris neleistų teismui, atsižvelgus į visas turinčias reikšmės bylos aplinkybes ir vadovaujantis teise, nenusižengiant iš Konstitucijos kylantiems teisingumo, protingumo imperatyvams, priimti teisingą sprendimą byloje ir šitaip įvykdyti teisingumą. Antraip būtų apriboti ar net paneigti iš Konstitucijos, *inter alia* (be kita ko), jos 109 straipsnio, kylantys teismo įgaliojimai vykdyti teisingumą, nukrypta nuo teismo, kaip Lietuvos Respublikos vardu teisingumą vykdančios institucijos, konstitucinės sampratos, taip pat ir nuo konstitucinių teisinės valstybės ir teisingumo principų. Pagal CPK 3 straipsnio 1 dalį, teismas privalo nagrinėti bylas vadovaudamasis Konstitucija, Lietuvos Respublikos tarptautinėmis sutartimis, Lietuvos Respublikos įstatymais, kitais teisės aktais, o aiškindamas ir taikydamas įstatymus bei kitus teisės aktus, privalo vadovautis teisingumo, sąžiningumo ir protingumo principais.
80. Byloje atsakingomis dėl susidariusios situacijos pripažinus išimtinai valstybės ir savivaldos institucijas ir konstatavus, kad dėl neteisėtų šių institucijų veiksmų žemės sklypas yra negrįžtamai praradęs saugomą vertingą savybę, tačiau bendras poveikis Medžiakalnio valstybinio geomorfologinio draustinio kaip visumos saugomoms vertybėms yra mažareikšmis, būtent valstybės ir savivaldos institucijos privalo imtis iniciatyvos ir veiksmų siekiant išspręsti statybos pagal neteisėtai išduotą statybą leidžiantį dokumentą padarinių klausimą švelnesnėmis nei statinio nugriovimas priemonėmis.
81. Teisėjų kolegija, remdamasi išdėstytais argumentais, konstatuoja, kad byla nagrinėjė teismai netinkamai aiškino ir taikė materialiosios teisės normas, reglamentuojančias statybos pagal neteisėtai išduotą statybą leidžiantį dokumentą padarinių šalinimo priemones, nepaisė EŽTT ir kasacinio teismo praktikoje suformuluotų išaiškinimų dėl taikomų priemonių proporcingumo siekiamam tikslui principo taikymo tokio pobūdžio byloje ir klausimą dėl neteisėtos statybos padarinių šalinimo išsprendė netinkamai, nevisapusiškai įvertinę konkrečias šioje byloje susiklosčiusias aplinkybes. Dėl to skundžiama apeliacinės instancijos nutartis ir pirmosios instancijos teismo sprendimo dalys, kuriais tenkintas ieškinio reikalavimas įpareigoti atsakovus M. N. ir G. N. nugriauti statinius ir sutvarkyti statybą, naikintinos ir dėl šio reikalavimo priimtinas naujas sprendimas – šį ieškinio reikalavimą atmesti (CPK 359 straipsnio 1 dalies 4 punktą, 4 dalį).
82. Teismas, sprenddamas dėl neteisėtos statybos padarinių šalinimo, turi priimti vieną iš Statybos įstatymo 33 straipsnio 2 dalyje išvardytų sprendimų dėl statybą leidžiančio dokumento panaikinimo teisinių pasekmių. Pažymėtina, jog kitokio nei suformuluotas ieškinyje statybos pagal neteisėtai išduotą statybą leidžiantį dokumentą padarinių šalinimo būdo parinkimas teismo procesinio sprendimo rezoliucinėje dalyje negali būti laikomas ieškinio ribų peržengimu.
83. Statybos įstatymo 33 straipsnio 2 dalyje nustatyta, kad jeigu teismas savo sprendimu panaikina statybą leidžiančio dokumento galiojimą, jis savo sprendimu: 1) įpareigoja statytoją (užsakovą), jeigu jo nėra, – statinio ar jo dalies savininką, valdytoją, naudotoją, žemės sklypo ar jo dalies, kurioje pastatytas ar statomas statinis (jo dalis), savininką, valdytoją ar naudotoją per nustatytą terminą teismo pripažintų kaltais asmenų lėšomis nugriauti statinį ir sutvarkyti statybą; 2) įpareigoja statytoją (užsakovą) ar kitą šios dalies 1 punkte nurodytą asmenį per nustatytą terminą teismo pripažintų kaltais asmenų lėšomis išardyti perstatytas ar pertvarkytas statinio dalis ar atstatyti (atkurti) kultūros paveldo statinį (jo dalį) arba statinį (jo dalį), kurį (kurią) nugriovus (išardžius) buvo pažeistas viešasis interesas; 3) leidžia šios dalies 1 punkte nurodytam asmeniui per nustatytą terminą pagal reikiamai pertvarkytus statinio projektinius dokumentus gavus naują statybą leidžiantį dokumentą perstatyti ar pertvarkyti statinį ar jo dalį, jeigu toks statinio perstatymas ar pertvarkymas yra galimas pagal galiojančius detaliuosius planus ar žemės valdos projektus (jeigu jie privalomi), taip pat bendruosius planus ar specialiojo teritorijų planavimo dokumentus ir tokia statyba neprieštarauja imperatyvioms aplinkos apsaugos, paveldosaugos, saugomų teritorijų apsaugos teisės aktų reikalavimams; šių veiksmų per nustatytą terminą neatlikus, – vykdyti šios dalies 1 ar 2 punkte nurodytus reikalavimus; 4) įpareigoja kompetentingas institucijas per nustatytą terminą pagal statytojo (užsakovo) ar kito šios dalies 1 punkte nurodyto asmens tinkamai pertvarkytus statinio projektinius dokumentus (jeigu tai būtina),

jeigu statinio statyba nepažeidžia galiojančių detaliųjų planų ar žemės valdos projektų (jeigu jie privalomi), taip pat bendrųjų planų ar specialiojo teritorijų planavimo dokumentų sprendinių ir tokia statyba neprieštarauja imperatyviems aplinkos apsaugos, paveldosaugos, saugomų teritorijų apsaugos teisės aktų reikalavimams, išduoti naują statybą leidžiantį dokumentą tuo atveju, kai statybą leidžiantis dokumentas buvo išduotas neteisėtai dėl kompetentingų institucijų neteisėtai atliktų procedūrų.

84. Teisėjų kolegijos vertinimu, proporcingumo principą, kitus Europos Žmogaus Teisių Teismo ir Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktikoje suformuluotus kriterijus nagrinėjamoje byloje atitinka Statybos įstatymo 33 straipsnio 2 dalies 4 punkte nustatyta padarinių šalinimo priemonė. Todėl kompetentingos institucijos ir atsakovai M. ir G. N. turi atlikti veiksmus, būtinus tam, kad žemės sklypui būtų panaikintas šiuo metu taikomas statybos draudimas, susijęs su saugomų teritorijų apsaugos teisės aktų reikalavimais (pakoreguotos Medžiakalnio valstybinio geomorfologinio draustinio ribos, atsakovams priklausančių žemės sklypą (*duomenys neskelbtini*) išbraukiant iš draustinio), ir būtų išduotas naujas statybą leidžiantis dokumentas gyvenamajam namui žemės sklype. Atkreiptinas dėmesys, kad nagrinėjamoje byloje susiklostė ypatinga faktinė situacija dėl neteisėtos statybos padarinių šalinimo, kai neteisėtos statybos padariniai negali būti pašalinti taikant tik Statybos įstatymo 33 straipsnio 2 dalies 4 punkte įtvirtintą priemonę, t. y. valstybės institucijoms neatlikus papildomų veiksmų dėl draustinio ribų koregavimo. Pagal Saugomų teritorijų įstatymo 23 straipsnio 2 dalį valstybinių draustinių ribas nustato ir keičia Vyriausybė, tvirtindama šių saugomų teritorijų ribų planus, Vyriausybės įgaliotos institucijos teikimu. Pagal byloje nustatytas faktines aplinkybes šie veiksmai, įvertinus tai, jog tokia procedūra jau pradėta, gali būti atlikti pakankamai operatyviai. Įvertinus šioje nutartyje jau konstatuotą atsakingo valdymo principo pažeidimą ir institucijų neveiklumą sprendžiant dėl neteisėtos ginčo statinio statybos padarinių šalinimo, valstybės institucijos turėtų būti aktyvios, veikti savo iniciatyva ir atlikti draustinio riboms koreguoti būtinus veiksmus nedelsdamos. Atlikus šiuos veiksmus gali būti atliekami kiti veiksmai, būtinai neteisėtos statybos padariniams šalinti taikant Statybos įstatymo 33 straipsnio 2 dalies 4 punkte nustatytą padarinių šalinimo priemonę. Atitinkamai Vilniaus rajono savivaldybės administracija įpareigotina per šešis mėnesius nuo sprendimo pakoreguoti Medžiakalnio valstybinio geomorfologinio draustinio ribas (išbraukti atsakovams M. ir G. N. priklausančių žemės sklypą (*duomenys neskelbtini*) iš draustinio) išduoti naują statybą leidžiantį dokumentą.
85. Papildomai pažymėtina, kad teismo sprendimas ne visuomet gali būti įvykdytas jame nurodyta tvarka. Teismo sprendimo nevykdymą gali lemti objektyvios aplinkybės, kurioms susidėjus teismo sprendimas negali būti vykdomas jame nurodytu būdu. Tokiais atvejais bylos šalys, vadovaudamosi CPK 284 straipsnio 1 dalimi, turi teisę prašyti teismo pakeisti sprendimo vykdymo tvarką. Teismo sprendimo vykdymo tvarkos pakeitimas – tai kitokios sprendimo įvykdymo tvarkos nustatymas, palyginti su teismo sprendimo rezoliucinėje dalyje nurodyta jo įvykdymo tvarka ar įprastine tam tikros rūšies sprendimų vykdymo tvarka. Teismo sprendimo vykdymo tvarkos pakeitimas užikrina įsiteisėjusio teismo sprendimo privalomumą ir vykdytinumą, bylos šalies, kurios naudai priimtas sprendimas, teisėtų interesų apsaugą. Kadangi prašymas pakeisti sprendimo vykdymo tvarką nagrinėjamas šiam įsigaliojus, tai, sprendžiamas tokį klausimą, teismas yra saistomas sprendimo rezoliucinėje dalyje išdėstyto patenkinto materialiojo reikalavimo turinio ir negali keisti sprendimo esmės. CPK 284 straipsnyje įtvirtintas teismo sprendimo vykdymo tvarkos pakeitimo institutas nėra skirtas įsiteisėjusiam teismo sprendimui peržiūrėti (žr. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2013 m. birželio 25 d. nutartį civilinėje byloje Nr. [3K-3-346/2013](#); 2019 m. lapkričio 4 d. nutarties civilinėje byloje Nr. e3K-3-325-313/2019 23 punktą).

Dėl bylinėjimosi išlaidų

86. CPK 93 straipsnio 1 dalyje nustatyta, kad šaliai, kurios naudai priimtas sprendimas, jos turėtas bylinėjimosi išlaidas teismas priteisia iš antrosios šalies, nors ši ir būtų atleista nuo bylinėjimosi išlaidų mokėjimo į valstybės biudžetą. CPK 93 straipsnio 5 dalyje nustatyta, kad jeigu apeliacinės instancijos teismas ar kasacinis teismas, neperduodamas bylos iš naujo nagrinėti, pakeičia teismo sprendimą arba priima naują sprendimą, jis atitinkamai pakeičia bylinėjimosi išlaidų paskirstymą.
87. Priėmus naują sprendimą, konstatuotina, kad bylą laimėjo atsakovai M. N. ir G. N., todėl jie įgijo teisę į bylinėjimosi išlaidų atlyginimą.
88. Atsakovas M. N. patyrė šias bylinėjimosi išlaidas ir pateikė jas pagrindžiančius įrodymus: 3915 Eur advokato pagalbai apmokėti pirmosios instancijos teisme (rengiant atsiliepimus į kelis kartus tikslintą ieškinį, atstovaujant posėdžiuose ir derybose dėl taikos sutarties ir kt.), 2400 Eur advokato pagalbai apmokėti pirmą kartą bylą nagrinėjant apeliacinės instancijos teisme (rengiant apeliacinį skundą ir atsiliepimą į kitų atsakovų apeliacinius skundus), 75 Eur žyminio mokesčio už apeliacinį skundą, 2925 Eur advokato pagalbai apmokėti pirmą kartą nagrinėjant bylą kasacine tvarka (rengiant kasacinį skundą ir atsiliepimą į kitų atsakovų kasacinius skundus), 75 Eur žyminio mokesčio už kasacinį skundą, 2300 Eur atstovavimo išlaidų antrą kartą nagrinėjant bylą kasacine tvarka (rengiant kasacinį skundą, atstovaujant posėdžiuose), 105 Eur žyminio mokesčio už kasacinį skundą.
89. Atsakovė G. N. patyrė šias bylinėjimosi išlaidas ir pateikė jas pagrindžiančius įrodymus: 1280 Eur advokato pagalbai apmokėti pirmosios instancijos teisme, 1000 Eur advokato pagalbai apmokėti antrą kartą bylą nagrinėjant apeliacinės instancijos teisme (rengiant procesinius prašymus, dalyvaujant derybose dėl taikos sutarties).
90. Atsakovų patirtos atstovavimo išlaidos nevirsija Lietuvos Respublikos teisingumo ministro 2004 m. balandžio 2 d. įsakymu Nr. 1R-85 „Dėl Rekomendacijų dėl civilinėse bylose priteistino užmokesčio už advokato ar advokato padėjėjo teikiamą pagalbą maksimalaus dydžio patvirtinimo“ nustatytų maksimalių sumų, todėl iš ieškovės jiems priteisiamas visų šių išlaidų atlyginimas.
91. Susumavus atsakovui M. N. atlygintinas bylinėjimosi išlaidas, iš viso jam iš ieškovės priteisiamas 11 795 Eur; atsakovei G. N. – 2280 Eur bylinėjimosi išlaidų atlyginimas.
92. Trečiajam asmeniui „Luminor Bank AS“, Lietuvoje veikiančiam per „Luminor Bank AS“ Lietuvos skyrių („Nordea Bank AB“ teisių perėmėjui, Vilniaus regiono apylinkės teismo 2018 m. gegužės 29 d., 2019 m. vasario 18 d. nutartys) iš ieškovės priteistinas 1047,80 Eur bylinėjimosi išlaidų, patirtų nagrinėjant bylą pirmosios instancijos teisme (rengiant atsiliepimą į ieškinį), atlyginimas.

Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija, vadovaudamasi Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso 359 straipsnio 1 dalies 4 punktu, 362 straipsnio 1 dalimi,

nutaria:

Panaikinti Panevėžio apygardos teismo 2022 m. rugsėjo 13 d. nutartį ir Vilniaus regiono apylinkės teismo 2020 m. sausio 23 d. sprendimo dalis, kuriais atsakovai M. N. ir G. N. įpareigoti per 6 mėnesius nuo teismo sprendimo įsiteisėjimo Vilniaus rajono savivaldybės administracijos iššomis (50 procentų), Nacionalinės žemės tarnybos prie Žemės ūkio ministerijos iššomis (30 procentų) bei Aplinkos apsaugos departamento prie Aplinkos ministerijos iššomis (20 procentų) pašalinti statybos, atliktos žemės sklype (*duomenys neskelbtini*), pagal 2011 m. spalio 27 d. Vilniaus rajono savivaldybės administracijos išduotą statybos leidimą Nr. 538 padarinius – nugriauti statinius ir sutvarkyti statybvietę, taip pat paskirstytos bylinėjimosi išlaidos. Dėl šio reikalavimo priimti naują sprendimą – atmesti ieškinio reikalavimą įpareigoti atsakovus M. N. ir G. N. per 6 mėnesius nuo teismo sprendimo įsiteisėjimo dienos kaltų asmenų iššomis pašalinti statybos, kuriai buvo išduotas leidimas Nr. 538 statyti naują statinį žemės sklype, esančiame (*duomenys neskelbtini*), padarinius, t. y. nugriauti statinį ir sutvarkyti statybvietę.

Įpareigoti atsakovę Vilniaus rajono savivaldybės administraciją per šešis mėnesius nuo sprendimo pakoreguoti Medžiakalnio valstybinio

geomorfologinio draustinio ribas, išbraukiant iš jo teritorijos žemės sklypą (*duomenys neskkelbtini*), priėmimo išduoti naują statybą leidžiantį dokumentą gyvenamajam namui šiame žemės sklype.

Priteisti atsakovui M. N. (*duomenys neskkelbtini*) iš ieškovės Valstybinės saugomų teritorijų tarnybos prie Aplinkos ministerijos (j. a. k. 188724381) 11 795 (vieniolika tūkstančių septynis šimtus devyniasdešimt penkis) Eur bylinėjimosi išlaidų atlyginimo.

Priteisti atsakovei G. N. (*duomenys neskkelbtini*) iš ieškovės Valstybinės saugomų teritorijų tarnybos prie Aplinkos ministerijos (j. a. k. 188724381) 2280 (du tūkstančius du šimtus aštuoniasdešimt) Eur bylinėjimosi išlaidų atlyginimo.

Priteisti trečiajam asmeniui „Luminor Bank AS“, Lietuvoje veikiančiam per „Luminor Bank AS“ Lietuvos skyrių (j. a. k. 304870069), iš ieškovės Valstybinės saugomų teritorijų tarnybos prie Aplinkos ministerijos (j. a. k. 188724381) 1047,80 Eur (vieną tūkstantį keturiasdešimt septynis Eur 80 ct) bylinėjimosi išlaidų atlyginimo.

Pranešti Nekilnojamojo turto registro tvarkytojai valstybės įmonei Registrų centrui apie bylos dėl šių registruotinių nekilnojamųjų daiktų – žemės sklypo, (*duomenys neskkelbtini*), ir pastato, (*duomenys neskkelbtini*), išnagrinėjimą kasacine tvarka.

Ši Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartis yra galutinė, neskundžiama ir įsiteisėja nuo priėmimo dienos.

Teisėjos

Danguolė Bublienė

Egidija Tamošiūnienė

Jūratė Varanauskaitė